

N:o 81.

*Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen angående
uppförande af ett hospital å Frösön invid Östersund;
gifven Stockholms slott den 25 februari 1910.*

Under åberopande af bilagda utdrag af statsrådsprotokollet öfver civilärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härigenom föreslå Riksdagen *dels* att för uppförande af ett nytt hospital å Frösön invid Östersund å det till statsverket indragna majorsbostället $\frac{8}{13}$ mantal Öhnet n:r 1 jämte $\frac{2}{13}$ mantal Mjälle n:r 3 bevilja ett anslag af 2,440,000 kronor och däraf på extra stat för år 1911 anvisa 150,000 kronor;

dels ock medgifva, att hemskiftet till förenämnda majorsboställe må från den 14 mars 1911 upplåtas till nämnda hospital för att för dess räkning disponeras.

De till ärendet hörande handlingar skola Riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres sjukdom:

GUSTAF ADOLF.

Hugo Hamilton.

*Utdrag af protokollet öfver civilärenden, hållet inför Hans
Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stock-
holms slott den 25 februari 1910.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern LINDMAN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena greve TAUBE,
Statsråden: PETERSSON,
              HEDERSTIERNA,
              SWARTZ,
              greve HAMILTON,
              greve EHRENSVÄRD,
              MALM,
              LINDSTRÖM,
              NYLANDER,
              VON SYDOW.

Hospital å
Frösön vid
Östersund.

*Tidigare
utredning.*

Departementschefen, statsrådet greve Hamilton anförde vidare:
Enligt den plan för uppförande af nya vårdanstalter för sinnes-
sjuka, som medicinalstyrelsen framlagt i sin den 8 december 1902 afgifna
underdåniga berättelse angående den af styrelsen, på nådig befallning,
verkställda undersökning af antalet sinnessjuka och sinnesslöa i riket,
skulle fyra nya anstalter uppföras inom olika delar af landet. Sedan
Dalarnas och närgränsande landskaps äfvensom Smålands och därintill
gränsande landskaps behof af nya vårdanstalter blifvit tillgodosedt
genom de vid 1905 och 1906 års riksdagar beslutade hospitalsanlägg-
ningarna vid Säter och Västervik, afsedda hvardera för 800 patienter,

skulle närmast i ordningen komma anläggning af ett hospital för sinnessjuka från de fyra nordligaste länen i riket.

För fullföljande af denna plan anbefalldes Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 7 september 1906 medicinalstyrelsen att tillsätta en kommission, bestående af generaldirektören K. Linroth såsom ordförande samt såsom ledamöter den hos styrelsen såsom biträde å dess afdelning för hospitalsärenden anställda arkitekt och tre andra sakkunniga personer, med åliggande för kommissionen, bland annat, att för anordnande af nödig vårdanstalt för 400 sinnessjuka från de fyra nordligaste länen föreslå med hänsyn såväl till belägenheten i förhållande till redan befintliga anstalter för sinnessjuka som ock till områdets naturliga beskaffenhet, terrängförhållanden, vattentillgång, närheten till något kommunikationscentrum m. m. lämplig byggnadsplats, låta utföra kartskisser, utvisande det föreslagna områdets belägenhet samt det ungefärliga läget af de för anstaltens behof nödiga nybyggnader, verkställa utredning af förhållandena beträffande vattentillgång och aflopp, uppgöra beräkning af kostnaderna för förvärfvandet af för anstaltens behof lämpadt jordområde äfvensom för öfrigt meddela möjligen erforderlig utredning af andra i samband med ofvannämnda frågor stående förhållanden.

Sedan medicinalstyrelsen på grund häraf förordnat öfverläkaren vid Vadstena hospital och asyl Th. Björek, medicinalrådet G. Schuldheis samt t. f. medicinalrådet G. R. Stenbeck att jämte de af Kungl. Maj:t utsedda personer vara ledamöter i kommissionen, öfverlämnade styrelsen den 15 april 1907 ett af nämnda kommission till styrelsen afgifvet, af kartskisser och andra handlingar åtföljdt utlåtande af den 16 mars 1907.

Vid val af plats för ifrågavarande anstalt hade kommissionen, med hänsyn till alla på saken inverkan omständigheter och särskildt anstaltens närhet till något kommunikationscentrum, funnit sig hänvisad till städerna Umeå och Östersund.

Invid staden Umeå hade kommissionen företagit undersökning å två särskilda platser, nämligen *dels* ett nordväst om staden beläget område, utgörande en del af den staden tillhöriga s. k. Stadsliden jämte den enskild person tillhöriga lägenheten Fridhem och ett par andra mindre, likaledes enskilda områden där bredvid och *dels* det vid södra stranden af Ume älf belägna, kronan tillhöriga förra kårchefsostället Böleå eller Böhle. Vid Östersund hade endast en plats blifvit undersökt, nämligen det å Frösön belägna, kronan tillhöriga förra majorsostället Öhnet. Af dessa båda platser fann kommissionen förra kårchefsostället Böhle alldeles oanvändbart för en hospitalanläggning, enär det enda af de denna egendom tillhörande skiften, som skulle

kunna ifrågakomma, enligt kommissionens åsikt var alldeles för litet och dessutom genomskuret af två allmänna vägar. Då båda öfriga platserna ansåg kommissionen användbara, men stannade vid valet dem emellan vid att förorda Frösön vid Östersund.

Genom nådigt bref den 6 september 1907 uppdrog därefter Kungl. Maj:t åt medicinalstyrelsen att med biträde, där så erfordrades, af särskildt sakkunniga, dem styrelsen ägde tillkalla, uppgöra och till Kungl. Maj:t afgifva fullständigt, af ritningar och kostnadsberäkningar åtföljdt förslag till en å det å Frösön i Jämtlands län belägna s. k. hemskiftet af till statsverket indragna majorsbostället $\frac{8}{13}$ mantal Öhnet n:r 1 jämte $\frac{2}{13}$ mantal Mjälle n:r 3 förlagd vårdanstalt för sinnessjuka, afsedd för 400 patienter.

Till åtlydnad af den sålunda erhållna nådiga befallningen uppdrog medicinalstyrelsen åt medlemmarna i ofvannämnda kommission att gå i författning om förslagets utarbetande. Af dessa delegerade aflämnades den 14 januari 1908 till medicinalstyrelsen fullständiga ritningar och kostnadsberäkningar till ett hospital å den anbefallda platsen, åtföljda af en utaf delegerade utarbetad beskrifning öfver viktigare delar af det föreslagna hospitalet.

Med underdånig skrifvelse den 27 januari 1908 öfverlämnade medicinalstyrelsen ritningarna och kostnadsförslagen med hemställan om anslag till uppförande af hospitalet å Frösön.

Å den anstalt, hvartill förslag sålunda uppgjorts, fanns utrymme för 251 män och 191 kvinnor eller sammanlagdt 442 patienter. Då emellertid ett visst antal reservplatser måste beräknas för möjliggörande af de ofta nödvändiga förflyttningarna från en afdelning till en annan, ansågs beläggningssiffran böra beräknas till 430.

De uppgjorda kostnadsförslagen slutade å ett belopp af 2,278,515 kronor, motsvarande en kostnad för sjukplats af 5,299 kronor. Med hänsyn till en af öfverintendentsämbetet gjord anmärkning ansågs denna summa böra ökas med 20,000 kronor, hvarjämte upptogs ett belopp af 10,000 kronor såsom ersättning till boställets arrendator för afträde af arrendet den 14 mars 1910.

Förslag till
1909 års
riksdag.

I statsverkspropositionen till 1909 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t därefter Riksdagen besluta *dels* att för uppförande af ett nytt hospital å Frösön invid Östersund å det till statsverket indragna majorsbostället $\frac{8}{13}$ mantal Öhnet n:r 1 jämte $\frac{2}{13}$ mantal Mjälle n:r 3 bevilja ett anslag af 2,308,500 kronor och därpå extra stat för år 1910 anvisa 150,000 kronor, *dels ock* medgifva, att hemskiftet till förenämnda majorsboställe

finge från den 14 mars 1910 upplåtas till nämnda hospital för att för dess räkning disponeras.

Inom Andra Kammaren väcktes i anledning häraf en motion, däri föreslogs, att Riksdagen måtte, med afslag å Kungl. Maj:ts framställning om beviljande af anslag till ett nytt hospital å Frösön, besluta, att det föreslagna hospitalet skulle förläggas till Umeå eller lämplig plats i denna stads närhet, samt hos Kungl. Maj:t anhålla om framläggande af kostnadsförslag till sådan anläggning.

Statsutskottet, till hvars behandling ärendet hänsköts, hemställde emellertid i sitt utlåtande (n:r 7), att hvarken Kungl. Maj:ts framställning eller ofvanberörda motion måtte af Riksdagen bifallas.

I motiveringen till utlåtandet anfördes, att utskottet, som visserligen icke ville bestrida nödvändigheten af ännu en anläggning af förevarande art, emellertid icke kunnat undgå att, med hänsyn till den oerhörd stora kostnaden för den föreslagna anläggningen, ställa sig synnerligen tveksamt inför frågan, om det äskade anslaget borde beviljas, en tvekan som vunnit i styrka inför det förhållande, att hospitalen i Säter och Västervik, för hvilka kostnadsberäkning under de senaste åren upprättats, betingat en i förhållande till patientantalet betydligt lägre kostnad. Såsom exempel framhöll utskottet, att kostnaden för sjukplats beräknats vid det föreslagna hospitalet å Frösön till 5,299 kronor, men vid hospitalen i Säter och Västervik till allenast respektive 3,178 och 3,458 kronor. Såsom skäl för det föreliggande höga anslagskrafvet hade åberopats hufvudsakligen de synnerligen högt uppdrifna prisen på arbetskraft samt materialier i och omkring Östersund. Det torde emellertid, anmärkte utskottet, med skäl kunna ifrågasättas, om ej kostnadsberäkningen verkställt under en i berörda hänseenden särskildt ogynnsam tidpunkt och om ej förty en nedgång i prisen redan inträdt eller inom en ej alltför aflägsen framtid komme att inträda, i hvilket fall ett uppskof med frågans afgörande syntes välbetänkt. Dessutom ansåg sig utskottet ej kunna underlåta att fästa uppmärksamheten därvid, att under alla förhållanden den föreslagna förläggningsorten för det nya hospitalet torde vara en af dem, där kostnaderna för byggnadsföretag vore högst uppdrifna. Det syntes ock, som borde det tagas under allvarlig ompröfning, huruvida icke det ifrågavarande hospitalet borde så uppföras, att det skulle kunna upptaga väsentligt större antal patienter än som beräknats skola inrymmas i ett hospital invid Östersund och då antagligen förläggas på en plats, där såväl byggnadskostnaderna som utgifterna för hospitalets underhåll blefve mindre än vid Östersund. Då utskottet sålunda ansåg förnyad utredning i ärendet vara af nöden, fann

utskottet ej anledning att närmare inlåta sig på den i ofvanberörda motion väckta frågan om Östersund eller Umeå såsom den lämpligaste förläggningssorten för hospitalet.

Denna utskottets hemställan bifölls efter votering med 85 röster inom Första Kammaren och 95 inom Andra Kammaren mot respektive 30 och 80, hvilka voro för Kungl. Maj:ts framställning.

Under diskussionen i Första Kammaren uttalades emellertid af statsutskottets ordförande, att man inom utskottet ej tänkt sig något bestämdt om platsen för hospitalet, att det möjligen kunde vara svårt att få någon lämpligare än den vid Östersund, och att man icke heller ansett omöjligt, att hospitalet skulle komma att förläggas vid Östersund, men att, om så skulle ske, det syntes vara skäl att taga i öfvervägande, huruvida det icke borde uppföras för ett större antal sinnessjuka.

Äfven af diskussionen inom Andra Kammaren framgick, att det icke ifrågasattes annat än att det planerade hospitalet skulle förläggas i öfre Norrland.

Ny utredning.

Genom nådigt bref den 16 april 1909 anbefalldes Kungl. Maj:t där-
efter medicinalstyrelsen *dels* att låta underkasta förberörda ritningar och kostnadsförslag en förnyad och ingående granskning med noga aktgifvande därpå, huruvida icke kostnaderna, utan skada för hospitalsanläggningens ändamålsenlighet, kunde nedbringas, *dels* att verkställa undersökning i hvad mån den beräknade medelkostnaden för sjukplats kunde minskas, därest hospitalet å den föreslagna platsen uppfördes för ett med hänsyn till sinnessjukvårdens ordnande lämpligt större antal patienter än som i förslaget ifrågasatts, *dels ock* att företaga ytterligare undersökningar angående möjligheten att förlägga hospitalet till annan plats i öfre Norrland med samma eller väsentligen lika stora förutsättningar för den ifrågasatta hospitalsanläggningen som den nu föreslagna, men där kostnaderna för hospitalets uppförande kunde antagas ställa sig lägre.

Sedermera hafva framställningar inkommit från Vännäs kommun rörande undersökning af lämpligheten utaf det ifrågavarande hospitalets förläggande till den förutvarande lägerplatsen vid Vännäs, från stadsfullmäktige i Örnsköldsvik om det ifrågasatta hospitalets förläggande vid denna stad, från Sollefteå köping rörande undersökning af lämpligheten af hospitalets uppförande invid Sollefteå samt från aktiebolaget Jakobson och Eriksson i Umeå rörande undersökning af lämpligheten utaf anstaltens förläggande till en af detta bolag inköpt egendom, belägen på omkring 3 kilometers afstånd från Umeå.

Dessa framställningar hafva öfverlämnats till medicinalstyrelsen för att tagas i öfvervägande vid fullgörande af det gifna uppdraget.

Enligt nådigt bemyndigande har medicinalstyrelsen därefter uppdragit åt öfverläkaren Th. Björek och öfverinspektören för sinnessjukvården i riket A. Petrén att jämte generaldirektören Linroth, t. f. medicinalrådet Stenbeck och hofintendenten Kumlien verkställa undersökningen ifråga och däröfver afgifva utlåtande.

Den nya kommissionens betänkande.

Dessa kommitterade hafva den 28 december 1909 till medicinalstyrelsen afgifvit betänkande i frågan.

Kommitterade hafva till en början upptagit till behandling spörsmålet om lämpligaste platsen för det ifrågasatta nya hospitalet för öfre Norrland och därvid först yttrat sig om valet mellan Frösön vid Östersund och Umeå.

Innan jag redogör för kommitterades uttalanden härom, ber jag få lämna en beskrifning af den föreslagna platsen å Frösön vid Östersund och den förra kommissionens yttrande i denna fråga.

Valet mellan Frösön och Umeå.

Det för hospitalsanläggningen erforderliga området af förra majorsbostället Öhnet är beläget å södra udden af Frösön invid sundet mellan denna ö och Östersund samt innehåller, enligt en af landtmäteriaalskultanten Oskar Larsson den 24 oktober 1906 upprättad beskrifning, en areal af 71,628 hektar, däraf 30,435 hektar tomt, åker, odling och dylikt, 2,147 hektar äng, 11,943 hektar odlingsmark, 26,818 hektar afrösningsjord samt 0,235 hektar impediment.

Den förra kommissionens yttrande.

Området begränsas i norr af landsvägen från Östersund samt egendomen Mariedal och är åt detta håll skyddadt af ett 2—300 meter bredt skogsbälte. Mot öster och söder utgöres gränsen af Storsjön och mot väster af Mjälle bys ägor. Åt detta håll genomflytes området af en bäck, och väster om denna höjer sig terrängen sakta. Området har sålunda snart sagdt öfverallt naturliga gränser. Frånsedt sistnämnda västliga eller riktigast sydvästliga del har området en jämn och lagom lutning mot stranden i söder och öster från foten af det å områdets nordvästliga del belägna Öhneberget, som höjer sig omkring 75 meter öfver Storsjöns yta och som i hög grad bidrager att skydda området för nordliga och nordvästliga vindar.

Området har sålunda ett väl skyddadt och begränsadt, högt och mot sydväst, söder och öster fritt läge med en synnerligen vacker utsikt öfver staden i öster, landskapet kring Storsjön i söder samt fjällen

i sydväst. Lämpligaste byggnadsplatsen synes vara ost och sydost om Öhneberget.

Inga allmänna vägar genomlöpa området. Afståndet från Östersunds torg till områdets gräns utgör omkring två kilometer å en tämligen backig väg. Under en stor del af året, nämligen vintern, finnes dock en både afsevärdt kortare och bekvämare förbindelseled, nämligen öfver Frösösundets is.

Beträffande vattentillgång och afloppsförhållanden hade kommissionen inhämtat, att en konstant strömriktning från söder mot norr förefinnes i sundet mellan Frösön och staden, i följd hvaraf spillvattnet utan särskild rening kunde utsläppas i sundet vid områdets nordöstra del samt dricks- och hushållsvatten af förträfflig beskaffenhet och i obegränsad mängd intagas på någon punkt utefter områdets södra strandlinje. Vattenreservoaren kunde med fördel förläggas till Öhneberget, och kostnaderna för ett vattentorn sålunda inbesparas.

Åbyggnaderna utgöras af karaktärshus med sex rum och kök, dräng- och statarstuga, källare, visthus, stolphärbärke, ladugård med stall (oanvändbar) samt några lador. Å egendomen födas för närvarande tjugu kor.

Vid valet mellan egendomen Stadsliden med Fridhem invid Umeå och majorsbostället Öhnet å Frösön hade kommissionen tagit hänsyn till följande omständigheter.

Frågan om det lämpligaste geografiska läget för den nya anstalten måste, yttrade kommissionen, bedömas dels med hänsyn till de områden, från hvilka anstalten kan förvänta sitt klientel, dels äfven med hänsyn till nuvarande och antagligen blifvande trafikmöjligheter inom dessa områden.

Enligt medicinalstyrelsens underdåniga berättelse den 8 december 1902 angående antalet sinnessjuka m. m. inom riket kan behovet af anstaltsplatser vid 1912 års slut inom de fyra nordligaste länen beräknas till 1,133, hvaraf

för Norrbottens	län	.....	271
» Västerbottens	»	.....	269
» Jämtlands	»	.....	201
» Västernorrlands	»	.....	392.

Till fyllande af detta behof finnas för närvarande 370 platser å Piteå hospital, som sålunda kan mottaga dels alla sinnessjuka från Norr-

bottens län dels ett antal sinnessjuka från Västerbottens län, samt å Härnösands hospital 225 platser eller, efter nu pågående tillbyggnadsarbetens afslutande, 245 platser, hvilka alla äro behöfliga för Väster-norrlands län.

Dessutom kan plats beräknas för följande antal sinnessjuka å de respektive länens upptagningsanstalter. Inom Norrbottens län planeras en sådan upptagningsanstalt, där platsantalet icke torde komma att understiga 20. Vid Västerbottens läns nya länslasarett i Umeå är uppförd en upptagningsanstalt för 20 sinnessjuka, hvilken anstalt torde vara färdig att tagas i bruk. I Västernorrlands och Jämtlands län finnas redan upptagningsanstalter om respektive 20 och 12 platser.

Förutsatt att Norrbottens läns upptagningsanstalt med 20 platser kommer till stånd, kräver detta län 251 platser å Piteå hospital. De återstående platserna skulle då blifva disponibla för 119 sinnessjuka från Västerbottens län, och ytterligare 20 sinnessjuka från detta län kunna få plats å länets upptagningsanstalt. Återstå alltså $269 - 139 = 130$ sinnessjuka från Västerbottens län, för hvilka plats måste beredas å det nya hospitalet.

För sinnessjuka från Västernorrlands län finnas $245 + 20 = 265$ platser. Återstående platsbehovet, som skall tillgodoses af det nya hospitalet, uppgår alltså till $392 - 265 = 127$.

Inom Jämtlands län finnas endast 12 platser, hvadan behovet af nya platser för detta län är $201 - 12 = 189$.

Hela antalet nya platser, behöfliga för de 4 nordligaste länen, uppgår alltså till 446. Då den nya anstalten beräknas för 400 sinnessjuka, måste de återstående 46, förslagsvis halfva antalet från hvar-dera af Västernorrlands och Jämtlands län, söka sig till sydligare anstalter, hvadan beläggningssiffran å den nya anstalten kan beräknas till

130	patienter från	Västerbottens	län
104	»	»	Västernorrlands »
166	»	»	Jämtlands »

Summa 400 patienter.

Då sålunda å den nya anstalten ett större antal patienter kan förväntas från Jämtlands län än från Västerbottens län, ville det enligt kommissionens åsikt synas som om i valet mellan Umeå och Östersund den senare orten snarast borde komma i åtanke.

Kommissionen anförde vidare:

Med afseende å de nuvarande järnvägsförbindelserna vore Östersund så till vida mindre väl beläget som invånarna i *större* delen af de områden, som skulle betjänas af den nya anstalten, hade närmaste järnvägslinje å linjen *norr* om Bräcke och således kunde nå Umeå på dagen, men för att komma till Östersund under vintertiden måste öfvernatta i Bräcke. Emellertid förefunnes för alla dem, som måste söka sig till någon station väster om Bräcke, samma olägenhet, om de skulle resa till Umeå, och dessutom syntes det väl knappast kunna dröja länge, innan sommartidtabellen å linjen Bräcke—Östersund måste tillämpas äfven under vintern, hvarigenom här berörda olägenhet komme att försvinna.

Områdets belägenhet i förhållande till de närmaste omgifningarna vore å båda här ifrågakvarande platser mycket lämplig. Stadsliden vid Umeå gränsade omedelbart intill stadens planlagda område, utan att störande inflytande från staden för närvarande syntes vara att befara. Öhnet låge längre bort från staden, men dock ej på sådant afstånd att någon olägenhet däraf kunde uppkomma.

Området vid Umeå låge väl skyddadt, men samtidigt högt och fritt samt med vidsträckt och vacker utsikt öfver kringliggande trakt. Öhnet vore likaledes högt och fritt beläget samt väl skyddadt, men utsikten härifrån öfver det storslagna och natursköna Storsjölandskapet vore vida öfverlägsen den vid Umeå.

Områdets naturliga beskaffenhet vore ojämförligt mycket gynnsammare vid Öhnet med dess stora areal af fruktbar, odlad jord. Vid Umeå kunde endast några få hektar odlad mark erhållas, och nämnvärd möjlighet till nyodlingar saknades.

Lutningsförhållandena vore på båda platserna mycket lämpliga. Med afseende å grundens beskaffenhet vore, så vidt utrönas kunnat, ingen nämnvärd skillnad för handen.

Spillvattnets afledning mötte hvarken vid Umeå eller vid Östersund någon svårighet, men vid Umeå blefve en reningsanläggning nödvändig.

Godt dricks- och hushållsvatten i obegränsad mängd kunde lätteligen erhållas vid Östersund. Vid Umeå syntes det öfverhufvud ovisst, om vattenfrågan kunde lösas på ett tillfredsställande sätt, och i alla händelser blefve kostnaderna härför större än i Östersund. Då säker tillgång till fullgodt vatten i tillräcklig mängd vore af synnerlig vikt för ett hospital, skulle kommissionen, äfven om området vid Umeå eljest

ägde väsentliga företräden, likväl på grund af det sväfvande läge, hvori vattenfrågan därstädes befunde sig, icke utan stor tvekan förordad detta område.

Med afseende å klimatet hade kommissionen inhämtat, att medeltemperaturen enligt omkring 40-åriga observationer vore $+ 1,9^{\circ}$ C. i Umeå och i Östersund $+ 1,8^{\circ}$ C., att temperaturen under december—maj i allmänhet vore något högre, men under juni—november något lägre i Östersund, äfvensom att nederbörden där uppgått till 516 mm. mot 582 mm. i Umeå (Högbom: Norrland; enligt uppgift för annan tidsperiod respektive 425,3 och 560,2 mm.).

Någon afsevärd skillnad i klimatet förefunnes således ej. Östersund hade olägenheten af mindre sommarvärme, men fördelen af mindre nederbörd.

Kostnaderna för markförvärfvet i Östersund vore begränsade till en fullt bestämd, i förhållande till hela anläggningskostnaden mycket obetydlig summa af högst 12,000 kronor.

Vid Umeå skulle för lägenheten Fridhem med mera betalas 33,200 kronor, hvartill komme inköp af den å stadsjorden växande skogen, som naturligtvis måste bibehållas, om en hospitalsanläggning där komme till stånd. Kostnaden härför ansåg kommissionen kunna beräknas till omkring 10,000 kronor eller tillhoppa, förslagsvis, omkring 43,200 kronor.

Dessutom blefve det nödvändigt att vid Umeå

1:o) omlägga en väg för en kostnad af approximativt.....	7,000	kr.
2:o) uppföra ett vattentorn » » »	20,000	»
3:o) anlägga en septic tank » » »	20,000	»

Summa omkring 47,000 kr.

Motsvarande kostnader kunde inbesparas vid Östersund. Frånsedt själfva byggnadskostnaderna skulle således anläggningen vid Umeå sannolikt blifva nära 80,000 kronor dyrare.

Huruvida priset för uppförande af byggnaderna skulle ställa sig afsevärdt högre å den ena platsen än på den andra, förklarade kommissionen sig sakna hållpunkter att i frågans dåvarande läge kunna bedöma, men hade ingen anledning antaga, att så skulle blifva fallet.

Med afseende å driftkostnaderna gällde i det hela detsamma. På grund af Östersunds sydligare läge och den lätta kommunikationen till Trondhjem torde, anförde kommissionen, möjligen lifsmedelsprisen ställa sig billigare där än i Umeå. Å andra sidan vore med säkerhet stenkols-

prisen högre i Östersund än i Umeå. Vidare tillkomme eventuellt vid Umeå vattenafgift till staden. Det syntes sålunda, menade kommissionen, icke vara anledning antaga, att någon mera afsevärd skillnad i driftkostnaderna till förmån för Umeå förefunnes, åtminstone om hänsyn äfven toges till räntan å de större kostnader för markförvärf med mera, som skulle blifva nödvändiga vid denna stad.

De nya
kommitterades
yttrande.

De nya kommitterade erinra till en början, hurusom i den vid 1909 års riksdag väckta motionen om det nya hospitalets förläggande till Umeå eller lämplig plats i stadens närhet anmärktes, att de af kommissionen anförda olägenheterna i fråga om vattentillgång och aflopps-förhållanden vid den undersökta platsen nordost om Umeå icke vore tillfinnandes.

Med anledning häraf påpeka kommitterade i sitt betänkande den 28 december 1909, att Umeå stadsfullmäktige i en — såsom svar på åtskilliga af kommissionen framställda frågor — den 11 mars 1907 afgifven skrifvelse uttryckligen föreskrifva såsom villkor för spillvattnets afledande till den s. k. Djupbäcken på stadens område, att hospitalet bekostar anläggning och underhåll af en s. k. septic tank för spillvattnets renande samt i vattenfrågan lämna det besked, att hospitalet beviljas rättighet att från Tafvelsjön, hvarifrån staden får sitt vatten, afleda den begärda mängden (200 kubikmeter vatten för dygn) eller mot ett pris af 6 öre för kubikmeter erhåller denna mängd från stadens vattenledning, hvarvid emellertid samtidigt upplyses, att staden genom sin snabba tillväxt själf står inför nödvändigheten att öka sin vattentillgång, för hvilken frågas utredande en kommitté blifvit tillsatt. Då nu motionären säger, att Umeå stad, som hittills med ett industriellt etablissemang delat rätten till vatten från Tafvelsjön, sedan detta nu nedlagts, lätt *kan* förvärfva hela vattenrätten, äfvensom att oberoende häraf det med all säkerhet med snaraste kommer att beredas en praktiskt sedt obegränsad tillgång till utmärkt vatten från en annan sjö, den s. k. Piparebölesjön (belägen på omkring 1 mils afstånd från Umeå), samt att en kommitté är tillsatt för ordnandet af denna sak, framgår häraf, anmärka medicinalstyrelsens kommitterade, oförtydligt, att vattenfrågan vid Umeå fortfarande är olöst.

Då säker tillgång till fullgodt vatten i tillräcklig mängd emellertid är af vital betydelse för ett hospital och då vattnet i Umeå i bästa fall måste köpas för 6 öre för kubikmeter, anse sig kommitterade lika litet som den föregående kommissionen kunna förorda det ifrågavarande området till plats för en hospitalsanläggning.

Beträffande den af aktiebolaget Jakobson och Eriksson föreslagna platsen i närheten af Umeå anföra kommitterade, att denna utgöres af ett omkring 3 kilometer söder om staden, vid Kolbäcken invid Ume älf beläget område med en areal af omkring 27 hektar (55 tunnland), hvilket af ägaren, aktiebolaget Jakobson och Eriksson, erbjudes åt staten mot ej uppgifvet pris. Af en framställningen i fråga bifogad karta framgår, att området genomlöpes af Umeå—Storsandskärs järnväg. Då platsen såväl på grund häraf som med hänsyn till arealens ringa storlek icke gärna kan ifrågakomma för en hospitalsanläggning af här afsedd omfattning och då kostnaderna för platsens förvärfvande säkerligen blifva ganska betydliga, hafva kommitterade ansett det onödigt att genom besök på platsen inhämta några ytterligare upplysningar om denna.

Öfriga platser, hvilka i ofvanberörda framställningar blifvit föreslagna till förläggningssort för det ifrågasatta nya Norrlandshospitalet, hafva däremot besökts, Sollefteå och Örnsköldsvik af Kumlien, Björck och Stenbeck, Vännäs åter äfven af Linroth och Petré. Öfriga under-sökta platser.

För dessa platser hafva kommitterade lämnat en redogörelse, hvilken här torde få återgifvas.

Det föreslagna området vid *Sollefteå* är beläget något mer än 3 kilometer i sydostlig riktning från köpingens centrum. Det är begränsadt i norr af landsvägen till Härnösand, i väster af Västernorrlands regementes öfningsplats (Sollefteå läger), i sydväst af nämnda regementes skjutbana, i söder af köpingen tillhörig skogsmark och i öster af Nylands bys ägor. Arealen är enligt karta 81 hektar; området tillhör i sin helhet köpingen. Sollefteå.

Tvårs genom området från sydost till nordväst går den s. k. Bruksån, ett mindre men stridt vattendrag, delande området i två ungefär lika stora delar. Det närmast landsvägen liggande området utgöres af en tät, halfvuxen skog; mot ån är buskmark och småskog. Området söder om ån är åkerjord, tillhörande där belägna torplägenheter Gnyn. Dessas åbyggnader befinna sig i förfallet skick och äro utan värde för ett eventuellt hospital.

Som byggnadsplats lämpar sig bäst området mellan landsvägen och ån, hvilket sakta lutar mot söder och utgöres af jämn terräng med undantag för den nedre östra delen, där marken är ganska kuperad. Byggnadsgrunden är af god beskaffenhet (pinnmo). Platsen är väl skyddad, i norr af området egen och köpingens norr om landsvägen belägna skog och i väster af skog, tillhörig nämnda regemente; mera

öppen är den i söder och sydost utmed åns floddal. Utsikten öfver den omgifvande skogsmarken är begränsad och erbjuder ingen omväxling. Af den för Sollefteå samhälle utmärkande naturskönheten får man intet intryck; ej ens från eventuellt hit förlagda sjukpaviljongers öfre våningar skulle någon mera omväxlande utsikt erhållas.

Ungefär å områdets midt gör ån ett mindre fall, hvilket måhända kunde lämna tillräcklig kraft för såväl anstaltens belysning som andra dess behof. Från tiden för öppet vatten till den 15 juli hvarje år användes emellertid ån för timmerflottning, och från nyssnämnda fall till områdets gräns är förlagd en flottningsränna. Någon möjlighet att få flottningsrätten upphäfd läser icke förefinnas.

Vatten för ett blifvande hospital skulle erhållas från köpingens under anläggning varande vattenverk med utgångspunkt från söder om köpingen belägna källor och med reserv från V. Spannsjön. Dess beskaffenhet uppgifves vara mycket god och kvantiteten tillräcklig att tillfredställa äfven hospitalets behof. Ledningen skulle af köpingen framdragas till hospitalets gräns. Angående afgiften meddelades, att de båda i Sollefteå förlagda regementena kontrakterat om vatten från köpingens ledningar mot en ersättning af högst 12 öre för kubikmeter. Någon annan möjlighet att erhålla godt vatten synes ej förefinnas. Om Bruksåns vatten har Aktiebolaget vattenbyggnadsbyrån uti utlåtande den 30 december 1903, med anledning af förslag att förse köpingen med vatten därifrån, anfört, att Bruksån erbjuder ett endast i nödfall *användbart* vatten och ej bör tagas i anspråk för en vattenledning. Undersökningar hafva äfven verkställts öfver möjligheten att för köpingens räkning erhålla grundvatten i trakten af det föreslagna området för hospitalet men utan resultat. Anstaltens aflopp skulle utan några reningsanordningar kunna föras till Bruksån.

Tillräckligt med odlad jord för anstaltens behof finnes å områdets södra del.

Angående kommunikationsförhållandena anföres, att Härnösand—Sollefteå järnväg går på omkring 700 meters afstånd från områdets norra gräns. Något stickspår från järnvägen fram till hospitalsplatsen tillåta ej terrängförhållandena; däremot finnes anledning antaga, att köpingen skulle ställa till anstaltens disposition mark såväl för kolupplag vid en eventuell ny station som för väg från denna station till området.

Oafsedt samhällets geografiska läge i förhållande till ett annat hospital på endast omkring 10 mils afstånd (Härnösand), en omständighet som ensam för sig är tillräckligt skäl emot valet af Sollefteå som plats för ett nytt hospital för norra Sverige, kan den föreslagna platsen enligt

kommitterades mening icke i någon mån jämnställas med andra, som varit föremål för undersökningar. Den genom området gående flottningsleden, som nödvändiggör främmande personers tillträde till anstaltens område, är, anmärka också kommitterade, en så väsentlig olägenhet, att den obetingadt talar emot denna plats. Den begränsade utsikten samt beroendet af köpingen för vattenbehovets fyllande äro tillika omständigheter, som gjort att kommitterade ansett sig nödsakade att afråda från all vidare tanke på det ifrågavarande nya hospitalets förläggande till denna plats.

Ett annat område nära Sollefteå vid Vemyra föreslogs ock som plats för det tilltänkta hospitalet; detta var emellertid mera aflägsset beläget med en alltför starkt stigande väg dit och dessutom af för liten areal, hvadan det ej lämpade sig för ändamålet och därför icke heller gjordes till föremål för någon noggrannare undersökning.

Det vid *Örnsköldsvik* undersökta området är beläget i stadens omedelbara närhet i nordlig riktning. Det utgöres af ett ursprungligen helt hemman, Kroken, som under årens lopp blifvit sönderdeladt i ett flertal lotter, af hvilka staden är ägare till några, hvilka dock ej ligga i ett sammanhang. Det är begränsadt i söder af länslasarettets norra gräns, stadens begravningsplats samt däremellan för närvarande obebyggdt stadsområde, i öster af kustlandsvägen förbi Kroken, sockengränsen till Arnäs samt Höglandssjön, i norr af enskilda jordägares lotter samt i väster af staden tillhörig skogsmark samt länslasarettets östra gräns. Arealen är omkring 80 hektar.

Området utgöres af odlad jord med undantag af en smal remsa ungskog längs västra gränsen, sträckande sig ned mot en där befintlig väg. Genom området gå för närvarande två mindre vägar, hvaraf den ostliga, den s. k. Krokstavägen, skärar området i dess nordöstra del, går parallellt med Höglandssjöns strand på omkring 200—250 meters afstånd därifrån; denna vägs längd inom det tilltänkta hospitalsområdet är 470 meter. Den utgör utfartsväg till Arnäs för norr om området belägna byar. Den andra vägen skär området från norr till söder något närmare dess västra gräns; den är mera trafikerad och utgör infartsväg till staden från Björna. Båda dessa vägar skulle enligt uppgift kunna ersättas af en ny väg, utgörande fortsättning af en under anläggning varande landsväg från Björna och gående utmed områdets västra gräns. Genom området från söder till norr går äfven ett öppet dike, förande aflopp från lasarettet och begravningsplatsen till Höglandssjön. Det anfördes, att lasarettets aflopp kan ledas till stadens kloakledningar, sedan dessa blifvit

tillräckligt långt framdragna åt detta håll, och det sades ej lida något tvifvel, att icke begravningsplatsens aflopp kan ledas samma väg.

Området är väl skyddadt af en skogbevuxen bergplåtå i väster och nordväst, i norr af mera aflägsset belägna berg; äfven mot öster finnes godt skydd af berg om också ej så höga. Mot söder är läget öppet. Från eventuellt blifvande byggnaders öfre våningar skulle sannolikt erhållas en synnerligen vidsträckt och tilltalande utsikt öfver staden, dess hamnområde och inloppet därtill.

Hvad jordgrundsförhållandena beträffar, förtjänar framhållas, att längs området från norr till söder går en bred försänkning, där marken antogs utgöras af lera, tilltagande i djup mot områdets södra gräns. Sidorna torde erbjuda för byggande bättre grundförhållanden i pinnmo. Som byggnadsplats för den stora komplexen torde därför områdets nordliga hälft vara mera lämplig än den södra, utan att man dock kan räkna på att för samtliga sjukhusbyggnaderna erhålla god byggnadsgrund, för så vidt en okulär besiktning gaf vid handen.

Angående det tilltänkta hospitalets förseende med vatten föreligga följande förslag:

1) Behofvet erhålles från stadens vattenledning, hvars vatten medelst starkt självtryck ledes från Hörsjön och uppgafs vara till kvantiteten tillräckligt att förse äfven hospitalet. Afgiften är 12 öre för kubikmeter med rabatt för större förbrukare, stigande ända upp till 45 %.

2) Hospitalet anskaffar egen vattenledning från Höglandssjön eller den där ofvan liggande Lommsjön. Höglandssjöns stränder äro odlade, och ovisst torde vara, om dess vatten kan blifva användbart, desto mer som hospitalets aflopp måste föras till denna sjö. För ett vattenverk vid Lommsjön erfordras ett område för intagningsbrunn och pumpverk samt rättighet att framdraga ledningarna genom enskilda personers ägor.

Afloppet skulle, som sagdt, föras till Höglandssjön i dess sydligaste del ett stycke ofvan dess utlopp.

Ett flertal (4) af de jordlotter, som skulle ingå i hospitalsområdet, äro bebyggda med helt nya hus i villastil, en femte nybyggnad är under uppförande. Alla dessa hus måste förvärfvas.

All transport af gods till området måste ske med hjuldon respektive släde från järnvägsstationen eller hamnen (omkring 2 kilometer) å en delvis betydligt stigande terräng; något stickspår från järnvägen kan ej erhållas. På denna grund erfordras för hospitalets räkning en upplagsplats för stenkol vid hamnen.

Stadens fullmäktige hafva vid sammanträde den 7 juli 1909 beslutit att utan afgift upplåta för hospitalsanläggningen den del af staden

tillhörig mark, som för ifrågavarande anläggning kunde blifva erforderlig. Vid kommitterades besök framhölls dessutom möjligheten att för anstaltens räkning få disponera en af makarna Fahlgren genom testamente den 5 augusti 1899 gjord donation å 50,000 kronor »till en anstalt för vårdande af sinnessjuka i Örnsköldsvik, Själevad och äfven andra närgränsande socknar». Denna möjlighet torde dock vara alltför oviss för att vid ärendets behandling nu förtjäna afseende.

Ett annat uti stadsfullmäktiges underdåniga framställning som plats för det nya hospitalet omnämndt område, beläget mellan staden och Järfveds by, måste anses olämpligt på grund af omöjligheten att där anskaffa vatten.

Såsom sammanfattning af förestående utredning angående den besökta platsens invid Örnsköldsvik lämplighet för föreliggande ändamål framhålla kommitterade slutligen följande omständigheter. Grundförhållandena äro sådana, att betydande kostnader antagligen måste nedläggas på husens grunder. Beroendet af staden för vatten kan blifva förenadt med olägenheter för anstalten (de större statshospitalen hafva alla egna vattenverk). Anläggning af vattenledning från Lommsjön torde medföra stora kostnader, och från Höglandssjön kan fullgodt vatten antagligen ej hämtas. Förvärfvandet af de enskilda personer tillhöriga jordlotterna och särskildt de med nybyggnader försedda skulle under alla förhållanden blifva förenadt med betydande kostnader. Likaså skulle omständliga förhandlingar blifva erforderliga för att få de området skärande vägarna förlagda utom området. Transport af allt gods från järnvägsstationen, respektive hamnen på axel blefve obekvä. Kommer så härtill att det geografiska läget ej är så fördelaktigt som beträffande till exempel Vännäs eller Östersund, med hvilka platser Örnsköldsviksplatsen för öfrigt icke heller i andra hänseenden synes kunna uthärda täflan, kunna kommitterade icke tillstyrka, att afseende fästes vid stadens fullmäktiges framställning i ärendet.

Vännäs lägers egendom utgöres dels af själfva lägerplatsen, 93,69 hektar, dels af ett skogsskifte, 84,56 hektar, beläget något öfver en kilometer från den centrala delen af lägerplatsen. Endast det förstnämnda området har varit föremål för undersökning af kommitterade.

Vännäs.

Lägerplatsen begränsas i öster af Vännäs stationsområde, i norr och väster af enskilda personer tillhöriga, mer och mindre odlade ägor och i söder af landsvägen till Bjurholm. Längs dennas södra sida äro uppförda ett icke ringa antal, enskilda personer tillhörande större och mindre boningshus.

Halfvägs från landsvägen räknadt, ungefär där lägreets baracker nu äro belägna, höjer sig området till en platå. Från denna platå sänker sig området sakta i sydost och väst, medan mot norr slutningen är brantare, på sina ställen nästan tvärbrant.

Området, från hvilket utsikten är synnerligen vacker, ligger öppet för vindar från nästan alla håll. Visserligen är det från sydväst och söder till öster och nordost omgifvet af rätt ansehliga, skogklädda höjder, men då dessa ligga på ett afstånd i söder af drygt 3 kilometer och i nordost af 3 å 5 kilometer, utgöra de icke något effektivt skydd för vindar. Mot norr saknas så godt som allt vindskydd, enär den skogbevuxna mark, som här finnes på andra sidan om en bred dalgång, ligger föga högre än lägerplatsens höjdplatå. Den nämnda dalgången utgöres af odlad, men sankt liggande mark, hvilken dock enligt uppgift blifvit utdikad, hvarför den icke längre, såsom förut otvifvelaktigt varit fallet, torde gifva upphof till dimmor eller medföra annan olägenhet.

Å området finnes ingen nämnvärd vegetation undantagandes ett mycket ungt tallbestånd omkring de nuvarande lägerbyggnaderna samt smärre inplanterade björkar, äfven dessa endast invid husen. Större delen af nämnda dunge måste för öfrigt — i och för beredande af byggnadsplats — nedhuggas, i händelse hospital här skulle uppföras.

Öfver området gå tre i godt skick befintliga vägar, hvilka disponeras helt och hållet af lägerförvaltningen; någon allmän väg passerar icke öfver området. Från järnvägsstationen torde utan svårighet stickspår kunna indragas till lämplig plats inom området.

Marken utgöres af lera på urberg. Till byggnadsplats lämpar sig bäst nedre delen af den ofvannämnda höjdplatån, då berget här ligger på måttligt djup. Nordligare än omkring 20 meter norr om de nuvarande barackerna kunna icke några byggnader uppföras, då terrängen längre norrut är särdeles oländig. Å andra sidan blir grundläggningen dyrare ju längre mot söder byggnadsplatsen utsträcker, då enligt uppgift lagret af lera här visar en tilltagande mäktighet af intill 5 å 6 meters djup. Det område, som äger till byggnadsplats tillfredsställande jordgrundsförhållanden, är dock utan tvifvel fullt tillräckligt för en hospitalsanläggning.

Följande byggnader finnas uppförda å området:

1. Stabsbyggnad.
2. Officersmäss.
3. och 4. Bostäder för officerare.

5. Stall.
(Dessa byggnader äro alla uppförda af spåntadt 4-tums plank. Stallet, som har papptak, saknar sockel och är uppfördt å s. k. toppstenar.)
6. Fyra baracker, uppförda af liggande timmer.
7. Två kompanibodar.
8. En mathall.
9. Marketenteri.
10. Tre kokhus och
11. Två latrinhus.
(Dessa byggnader äro alla uppförda af resvirke och bräder).
12. Proviantmagasin.
13. Sjukhus.
(Båda uppförda af liggande timmer utan yttre brädfordring).
14. Vattentorn.
15. Underofficersmäss (af timmer).
16. Två lägerhyddor, uppförda af resvirke och bräder med tak af papp.
17. Persedelförrådshus, uppfördt af resvirke och korrugerad plåt.
18. Förrådsförvaltarbostad.
19. Gevärsförrådshus och
20. Smedja.
(Dessa sistnämnda tre byggnader äro uppförda af liggande timmer, den förstnämnda vinterbonad med tak af plåt).

Alla nu nämnda byggnader tillhöra staten med undantag af nr 15, som är regementets underofficerares privata egendom.

Lägrret har eget vattenledningsverk. Vattnet uppumpas från Ume älf, på hvars strand å regementet tillhörig mark af helt obetydligt omfång finnas pumpverk, filter och renvattensbehållare. Den härifrån till lägerplatsen dragna hufvudledningen, som är omkring 900 meter lång, utgöres af 4-tums gjutna järnrör. Ungefär i platåns högsta punkt finnes, förlagd i en trästapel, en cistern af plåt, rymmande omkring 20,000 liter. Äfven finnes särskild afloppsledning. Dennas hufvudsträng, som består af 8-tums saltglaserade Höganäs-rör, löper bredvid vattenverkets hufvudledning samt mynnar ut i älven strax nedom vattenintaget. Längs nämnda hufvudledningar, som ligga på 2 å 2,5 meters djup, äger staten en 3 meters bred remsa af marken.

Sammanfattas hvad som här anförts eller i öfrigt är känt angående Vännäs lägerplats med hänsyn till dess lämplighet för en hospi-

talsanläggning, finner man, säga kommitterade, att marken redan är statens, att arealen är tillräcklig, att tjänlig byggnadsgrund finnes, att vatten- och afloppsledningar utan svårighet kunna ordnas, att en järnvägsstation ligger helt nära platsen, samt att flera redan befintliga byggnader kunna ändras för anstaltens behof, allt således gynnsamma förhållanden. Å andra sidan är läget mycket exponerad för vindar och afståndet från stad stort, hvarjämte de många utefter en betydlig del af områdets gräns uppförda boningshusen med deras talrika befolkning utgöra ett betänkligt grannskap för ett hospital och skulle nödvändigösa ovanliga och kostbara åtgärder för patienternas skyddande mot ofog och obehörigt umgänge med främmande. Emellertid anse kommitterade, att platsen måste betecknas såsom användbar och att den otvifvelaktigt äger många företräden framför de vid Sollefteå och Örnsköldsvik ifrågasatta.

Såsom plats betraktad för ett hospital är den däremot enligt kommitterades uppfattning underlägsen det erbjudna området å Stadsliden i Umeå, ehuru detta område af andra skäl, icke minst det, att det befunnits underlägset Frösöplatsen, icke kunnat förordas.

*Valet mellan
Vännäs och
Frösön.*

Kommitterade hafva härefter gjort en utförlig jämförelse mellan de föreslagna platserna vid Vännäs och å Frösön och därvid äfven upptagit till granskning de skäl, som i underdånig skrifvelse till Kungl. Maj:t af särskilda kommitterade för Vännäs kommun andragits i syfte att visa den sistnämnda platsens företräde.

I sin underdåniga framställning hafva Vännäs-kommitterade såsom skäl för det nya Norrlandshospitalets förläggande till Vännäs läger särskildt framhållit de besparingar, som vid anläggningen skulle vinnas däri-genom, att vatten- och afloppsledning redan finnes, och att af de för militärt ändamål uppförda byggnaderna fyra, nämligen stabsbyggnaden, officersmässen och officersbostadshusen, med fördel skulle kunna användas till läkar- och betjäningsbostäder, sedan de blifvit för sådant ändamål inredda.

De kostnader, som därvid beräknats för omändringsarbetena å byggnaderna, äro emellertid, anmärka kommitterade, såsom framgår af ett utaf hofintendenten Kumlien den 8 november 1909 afgifvet yttrande alltför låga. Sålunda hade antagandet, att omändring till öfverläkarbostad af stabsbyggnaden, den enda af byggnaderna, som lämpar sig för detta ändamål, skulle kunna verkställas för en kostnad af 5,000 kronor, befunnits så lösligt, att utgifterna härför i själfva verket enligt

ofvannämnda yttrande bifogade ritning och kostnadsberäkning skulle komma att uppgå till 16,500 kronor.

Hvad officersmässen beträffar, lämpar den sig enligt kommitterades mening bäst för omändring till arbets- och samlingspaviljong. Utgifterna härför skulle enligt samma yttrande uppgå till 9,500 kronor, alltså icke obetydligt mera än hvad som af Vännäs-kommitterade antagits eller 5,915 kronor 81 öre.

Vidkommande slutligen de båda officersbostadshusen har möjligheten för deras apterande till bostäder åt betjäning tagits i grundligt öfvervägande, och hafva kommitterade därvid kommit till den uppfattningen, att ett kvarstående af 3 hvarandra så närbelägna större träbyggnader som officersbostadshusen och officersmässen skulle innebära en alltför stor eldfara för hospitalet. Af öfriga byggnader kunna, enligt hvad kommitterade uppgifva, för ett hospitals behof användas utan vidare ändringar magasinerna samt efter genomgången reparation sjukhuset för 9,800 kronor äfvensom stallet för 2,000 kronor, hvarjämte arrest- och förvaltarbyggnaden kan omändras till målarverkstad och bostadslägenheter för 7,000 kronor. Kommitterade anmärka emellertid, att enligt uppgift af fanjunkaren Holmgren, som förevisat byggnaderna, såväl sistnämnda hus som magasinerna äro bland de byggnader, hvilkas förflyttning till regementets nuvarande förläggningssort, Umeå, är ifrågasatt.

För de å lägerplatsen befintliga och användbara byggnadernas tillgodogörande för en hospitalsanläggning skulle således erfordras en utgift af 44,800 kronor.

Hvad vatten- och afloppsledningar beträffar, hafva Vännäs-kommitterade antagit, att kostnaderna härför, om hospitalet förlades till Vännäs, näppeligen komme att uppgå ens till tredjedelen af den summa, man för detta ändamål beräknat för anläggningen vid Östersund. Af en utredning af denna fråga, som löjtnanten i väg- och vattenbyggnadskåren Carl J. Insulander på anmodan verkställt, framgår emellertid, enligt hvad medicinalstyrelsens kommitterade påpeka, att kostnaderna i fråga tvärtom skulle ställa sig till och med något högre å den förra platsen än å den senare. Af de vid Vännäs läger redan befintliga anordningarna för vatten och aflopp kunna nämligen, enligt hvad utredningen ger vid handen, endast pumpverket, lågreservoaren och själfva hufvudledningarna — dessa senare dock möjligen först efter någon ändring i afseende på läget af intaget och utloppet — användas för ett blifvande hospitalsräkning, men däremot äro såväl fördelningsnäten inom lägerområdet för både vatten- och aflopp som ock högreservoaren oanvändbara, hvarjämte filterna äro alldeles otillräckliga för det nya ändamålet. Hvad särskildt

högreservoaren beträffar, är den enligt kommitterades mening dels alldeles för liten för hospitalets behof dels saknar den allt skydd mot frost — som nämnts är den utan vidare förlagd på en trästapel — och dels slutligen är den belägen på allt för ringa höjd för att lämna eldsläckningstryck för sjukhusbyggnader, som blefve högre än lägerbyggnaderna. Vid Vännäs erfordras därför ett helt nytt vattentorn på omkring 30 meters höjd öfver marken med en plåtcistern af vida större dimensioner än den nuvarande. Med hänsyn härtill blefve kostnaden för en dylik cistern här omkring 20,000 kronor högre än vid Östersund, där något vattentorn icke behöfver uppföras, enär lämplig plats för cisternen kan erhållas genom insprängning i Öhneberget. Slutligen anmärkes, att det i händelse af en hospitalsanläggning vid Vännäs vore värdt att tagas i öfvervägande, om det icke — med hänsyn till den besparing i driftkostnaderna, som därigenom skulle vinnas — vore ändamålsenligast att ersätta det gamla pumpverket med elektriska pumpar. Enligt löjtnant Insulanders kostnadsberäkning skulle vattenverk och afloppsledningar för ett hospital å Vännäs lägerplats uppgå till 172,000 kronor eller, om de nuvarande pumparna kunna användas som högtryckspumpar, omkring 166,000 kronor, medan motsvarande post i det vid 1909 års riksdag framlagda förslaget till hospital vid Östersund beräknats till endast 150,000 kronor. I det utvidgade förslag till hospital vid Östersund, som af kommitterade framstälts, har motsvarande kostnad beräknats till 161,600 kronor. Häraf anse kommitterade framgå, att någon nämnvärd skillnad mellan kostnaden för vatten- och afloppsledningar å de båda ifrågasatta platserna icke skulle uppstå, oaktadt en del af de nuvarande ledningarna m. m. vid Vännäs skulle kunna användas.

Vännäs-kommitterade hafva vidare till förmån för Vännäs läger framhållit, att någon kostnad för markupplåtelse här icke behöfver beräknas, då staten redan äger området, samt att kostnaderna för vägar, planering och stängsel skulle bli mycket små. Med anledning häraf anföra medicinalstyrelsens kommitterade följande.

Båda de ifrågavarande områdena, vid Vännäs och Östersund, tillhöra staten. Vännäs läger är omedelbart disponibelt, men den föreslagna egendomen å Frösön är till den 14 mars 1915 utarrenderad till arrendatorn Esbjörn Ångman, som för hvar och ett af de återstående arrendeåren betingat sig ett ersättningsbelopp af 2,000 kronor. Då egendomen emellertid icke behöfde för hospitalsanläggningen tagas i anspråk förr än den 14 mars 1911, komme detta ersättningsbelopp att uppgå till endast 8,000 kronor. Kostnaden för väganläggningar komme väl också att blifva något mindre vid Vännäs läger, då detta, som ofvan nämnts,

äger i godt skick befintliga vägar. Dock leder äfven till den föreslagna platsen å Frösön en god landsväg och en väg finnes äfven på själfva området. Hvad planterings- och odlingskostnaderna beträffar, måste dessa däremot blifva högre vid Vännäs lägerplats, som saknar nästan all vegetation och nu icke är odlad, och hvarest allt följaktligen måste nyanläggas, än å Frösön, där en rik redan färdig vegetation finnes och en stor del af terrängen för närvarande ligger under plogen. Nödiga planteringskostnader jämte markens uppodling vid Vännäs skulle helt säkert taga minst så stora summor i anspråk, som vid Östersund måste utgifvas till arrendatorn och för vägförbättring inom området.

Särskildt höga blifva vid Vännäs kostnaderna för inhägnad. Vid jämförelse med Öhnet på Frösön finner man, att området där är 71 hektar, vid Vännäs 93 hektar. Vid Öhnet utgöras omkring 1,600 meter af platsens gräns utaf sjöstranden; vid Vännäs är allt landgräns. Vid Öhnet ligger ett skogsbälte mellan landsvägen och byggnadsplatsen, och gränsen i öfrigt framgår i norr genom skog och i söder mellan inhägnade jordägor. Det stängsel, omkring 1,900 meter långt, som där behöfves, kan således göras af det enklaste vid hospital brukliga slaget. Vid Vännäs åter belöpa sig de gränser, som måste inhägnas, till åtminste 3,700 meter; måhända måste de återstående omkring 1,000 meterna (åt norr) äfven förses med inhägnad. Af förstnämnda sträcka framgår 1,220 meter utefter landsvägen utan skogsskydd och en stor del af det öfriga utefter järnvägsstationens område. Redan förut är nämnt, att omedelbart på andra sidan om landsvägen ligger en lång och tät rad af boningshus. Det är gifvetvis omöjligt att vid sådant förhållande tänka på annat än ett mycket solidt stängsel. Dessutom blifver det säkerligen nödvändigt att — såsom exempelvis skett vid Stockholms hospital — innanför planket anordna en gräf och plantera en tät häck för att hindra direkt kommunikation mellan folket på landsvägen och patienterna innanför planket. Äfven mot järnvägsområdet, där mycket folk rör sig, måste man räkna med ett stängsel af mycket effektiv beskaffenhet. Att således stängselkostnaden vid Vännäs kommer att blifva allra minst 10,000 kronor större än vid Öhnet är enligt kommitterades mening visst.

Däremot föranleder Öhnets läge vid Storsjön till uppförande där af en brygga. Vid Vännäs kommer åter otvifvelaktigt i fråga att från järnvägen indraga ett s. k. stickspår, som naturligtvis blifver dyrare. Äfven kallbadhus kommer antagligen att framdeles behöfvas vid Öhnet.

Någon möjlighet att erhålla ett sådant vid Vännäs gifves icke. Men om därigenom anläggningskostnaden blifver något mindre, blefve också ett hospital på denna plats i saknad af ett viktigt medel för patienternas och personalens nytta och trefnad, som med få af läget betingade undantag finnes vid öfriga hospital.

De besparingar, som skulle vinnas genom Norrlandshospitalets förläggande till Vännäs lägerplats, skulle således inskränka sig till vinsten af de ofvannämnda gamla byggnadernas användning i stället för helt och hållet nya hus.

Vännäs-kommitterade hafva vidare tänkt sig, att mer än hälften af området skulle kunna afsöndras och försäljas till egnahems lotter. Detta är emellertid, säga medicinalstyrelsens kommitterade, icke möjligt, då området i sin helhet väl behöfves för en större hospitalsanläggning.

Den först tillsatta kommissionen ansåg, såsom nämnts, att Östersund äfven från *geografisk synpunkt* vore den lämpligaste platsen för det nya Norrlandshospitalet, då ett större antal patienter kunde förväntas från Jämtlands län än från Västerbottens län. Kommissionen beräknade nämligen, att af anstaltens ursprungligen afsedda 400 platser 166 skulle komma att beläggas från Jämtlands län, 104 från Västernorrlands och 130 från Västerbottens län. Häremot hafva Vännäs-kommitterade anfört, att kommissionen ej fäst tillräckligt afseende vid den starka ökningen af folkmängden i de två nordligaste länen, »hvarigenom hospitalet i Piteå inom kort tid ej torde kunna intaga mer än något tiotal patienter från orter utom Norrbottens län».

För att få en öfversikt öfver det behof af hospitalsplatser för de 4 nordligaste länen, som hittills gifvit sig tillkänna, hafva medicinalstyrelsens kommitterade införskaffat uppgifter från rikets olika sinnessjukanstalter angående antalet intagna och exspektanter från hvartdera af dessa län. Af de erhållna uppgifterna framgår, att antalet anstaltsbehöfvande sinnessjuka i november 1909 var följande:

från Norrbottens	län:	intagna:	198;	exspektanter:	33 = 231
» Västerbottens	»	»	179;	»	73 = 252
» Jämtlands	»	»	128;	»	49 = 177
» Västernorrlands	»	»	287;	»	81 = 368

Då sålunda det hittillsvarande platsbehovet för Norrbottens län endast uppgår till 231, men Piteå hospital rymmer 370 platser och länet själf förbereder anskaffande af en s. k. upptagningsanstalt, torde man, säga kommitterade, kunna räkna med att ännu under en lång tid framåt

ett afsevärdt antal patienter från Västerbottens län skall kunna erhålla plats å Piteå hospital, där för närvarande icke mindre än 139 af de 252, som från detta län hittills visat sig vara i behof af hospitalsvård, äro intagna. Under sådana förhållanden komma emellertid de i Vännäs-kommitterades underdåniga framställning anförda orterna i norra delarna af Västerbottens län, i fråga om hvilka där är framhållet, hurusom väglängden från dem till Östersund är öfver 500 kilometer, ännu länge att tillhöra Piteå hospitals rayon.

Ännu en omständighet af betydelse för frågan om hvilken plats, som från geografisk synpunkt är den lämpligaste för ett nytt hospital i Norrland, påpekas af kommitterade. De hafva, enligt hvad här nedan meddelas, beslutit att i enlighet med den af Riksdagen uttalade önskan föreslå en rätt afsevärd höjning i platsantalet eller från 430 till 560 platser. Ett sålunda utvidgadt Norrlandshospital måste äfven betjäna andra delar af riket, särskildt Gäfleborgs län. För ett hospital, som skall mottaga patienter från hufvudsakligen Västerbottens, Västernorrlands, Jämtlands och Gäfleborgs län, är emellertid enligt kommitterades mening Östersund från geografisk synpunkt tydligen en vida lämpligare plats än Vännäs. Godkändes den föreslagna ökningen i det nya hospitalets storlek, tillkomme sålunda ännu ett skäl, som talade för Östersund.

Som skäl mot Östersund såsom plats för ett hospital har anförts, att dess järnvägsförbindelser vore så dåliga, att personer, som norrifrån skola passera Bräcke, vid resa vintertid måste öfvernatta vid denna station. Denna anmärkning gäller emellertid, enligt hvad kommitterade påpeka, ej numera, sedan ändringar vidtagits i tidtabellen. I öfrigt blifva Östersunds järnvägsförhållanden ytterligare förbättrade, då den under utförande varande järnvägen genom nordöstra Jämtland från Östersund till Ström blir färdig.

Vännäs-kommitterade hafva mot Östersund äfven anført, att driftkostnaderna för ett hospital där skulle blifva större än för en till Vännäs förlagd anstalt. Med anledning häraf åberopa kommitterade uppgifterna i arméförvaltningens intendentsdepartements cirkulär den 29 juni 1909 angående iakttagelser, gjorda inom underhållsbyråns tekniska revision vid granskning af truppförbandens medelsredovisningar för år 1908, å *betalda* priser för åtskilliga större proviantartiklar vid såväl de båda till Östersund förlagda regementena, Jämtlands fältjägare och Norrlands artilleri, som vid Västerbottens regemente, hvilket sistnämnda ända till hösten 1908 varit förlagdt till Vännäs. Af dessa uppgifter framgår, att prisen för år 1908 å nedanstående artiklar voro:

	Skummad mjölk.	Potatis.	Färskt oxkött.	Salt fläsk.
vid Västerbottens regemente	9,9 öre	5 öre	76 öre	93 öre
» Jämtlands fältjägarregemente	10 »	4,5 »	73 »	90 »
» Norrlands artilleriregemente	8 »	4,8 »	72 »	96 »

Som synes tyda dessa siffror ingalunda därpå, att Östersund skulle vara en dyrare ort än Vännäs.

Särskildt har framhållits, att stenkol skulle blifva mycket dyra i Östersund. Emellertid syntes detta icke behöfva befaras, om de tagas öfver Trondhjem. Sålunda blef, enligt af landshöfdingen J. Widén lämnad upplysning, vid under hösten 1909 förrättad entreprenadauktion för leverans af stenkol till Norrlands artilleriregemente det lägsta anbudet, 27 kronor 50 öre för ton, afgifvet af en Stockholmsfirma, som tager varan nämnda väg, medan leverantörer i Gäfle och Hernösand begärde respektive 29 kronor 43 öre och 29 kronor 40 öre.

Vid ett slutligt val mellan de båda platserna Vännäs läger och egendomen Öhnet vid Östersund hafva kommitterade funnit, att de flesta fördelar, som Vännäsplatsen erbjuder, äfven äro till finnandes vid Öhnet: platsen är statens egendom, arealen är tillräcklig, god byggnadsgrund finnes, vatten- och afloppsförhållandena äro lätta att ordna. Öfverlägsenheten å Vännäsplatsens sida är uteslutande att söka i den besparing i byggnadskostnad, som kan vinnas genom begagnandet af några redan befintliga byggnader, hvilkas iståndställande emellertid kräfver afsevärda kostnader, hvarjämte järnvägsstationens närhet i viss mån är af fördel, om den ock å andra sidan medför en oro, som kan blifva till olägenhet. Däremot är Östersundsplatsen vida öfverlägsen i fråga om sin naturskönhet, sin färdiga vegetation och odlade jord, vidare med hänsyn till det geografiska läget, närheten till en länsresidensstad med alla dess resurser i afseende på skolor för den talrika hospitalspersonalens barn, apotek, bankkontor, lasarett för kirurgiska sjukdomsfall, lättheten att finna lämpliga direktionsmedlemmar o. s. v. samt ej minst den synnerligen väl afgränsade och afskilda belägenheten.

Mot Vännäs lägerplats talar bestämdt, enligt hvad kommitterade anföra, dess i två bemärkelser exponerade läge. Vindskydd saknas och en tätt utmed byggnadsområdet uppförd långsträckt och folkrik by innebär ett för sjukvården synnerligen menligt moment. För egen del anse kommitterade dessa olägenheter vara så betydande, att de ingalunda kunna uppväga vinsten af den måhända något lägre byggnadskostnaden.

Kommitterade hafva med fästadt afseende på alla de ofvan nämnda omständigheterna utan meningsskiljaktighet enat sig om att fortfarande

tillstyrka det nya hospitalets anläggande på egendomen Öhnet på Frösön nära Östersund.

Jag tillåter mig härvid erinra, att de båda kommissionerna haft i någon mån olika sammansättning, i det affidne medicinalrådet Schultheis ersatts af nuvarande öfverinspektören för sinnessjukvården i riket Petré.

Sedan kommitterade sålunda kommit till en bestämd uppfattning beträffande val af plats, hafva kommitterade undersökt möjligheten att nedbringa kostnaderna för anläggningen.

*Planen för
hospitalet å
Frösön.*

Innan jag redogör för kommitterades yttrande i denna del, ber jag få återgifva beskrifningen å det föreslagna hospitalet enligt de förut uppgjorda ritningarna.

Dessa ritningar ansluta sig, såväl hvad den allmänna planläggningen som de olika byggnadstyperna beträffar, på det närmaste till de tidigare uppgjorda förslagen till hospitalen vid Säter och Västervik. På grund af den tilltänkta anstaltens nordliga belägenhet äfvensom på grund af dess mindre omfång samt jämväl af ekonomiska skäl hafva dock i nedanberörda hänseenden åtskilliga modifikationer ansetts nödiga eller lämpliga.

Sålunda har med bibehållande af paviljongsystemet antalet för den egentliga sjukvården afsedda byggnader minskats till 7 — mot 20 i förenämnda förslag — i det att flera afdelningar, hvilka å en större anstalt ansetts kräva en byggnad hvar för sig, här sammanförts under ett tak. I samband härmed hafva åtskilliga i Sätters- och Västerviks-förslaget förekommande byggnadstyper här antingen öfvergifvits och ersatts med andra af så vidt möjligt enklare och billigare planläggning eller ock modifierats med bibehållande af de principer, som lagts till grund för näst föregående nybyggnadsförslag.

Hufvudkomplexen innefattar alltså, utom *administrationsbyggnaden*, å hvardera könsidan en *sjukvårdspaviljong* och en *arbetspaviljong* samt en för båda könen gemensam *asylpaviljong*, hvartill komma två mera af-sides belägna, för manliga patienter afsedda *kolonivillor*.

Administrationsbyggnaden är med några obetydande detaljförändringar lika med den i Säter och Västervik föreslagna. Den innehåller i källarvåningen badrum för personalen och till boställslägenheterna hörande källarutrymmen samt dessutom en i föregående förslag ej förekommande förrådskällare för sysslomannens behof inunder kyrksalen äfvensom ett par sällskapsrum för betjäningen. Bottenvåningen innehåller portvakts- och telefonrum, expeditionslokaler för läkare och syssloman,

apotek, laboratorium, operationsrum, direktionsrum — tillika bibliotek — samt kyrksal af ej så obetydligt mindre dimensioner än vid Säter och Västervik. Våningen en trappa upp innehåller boställsvåning för sysslomannen, i följd hvaraf särskild villa för denna tjänsteman blifver obehöflig. I våningen två trappor upp finnes boställsvåning för en hospitalsläkare eller biträdande läkare. Dessutom finnas i dessa våningar några rum, som kunna komma till användning för inspektörer, för ytterligare en läkare, för bokhållare, städerskor m. m.

I sjukvårdspaviljongen hafva sammanförts de afdelningar, som äro afsedda för sjukvård i mera inskränkt mening, nämligen öfvervakningsafdelningarna och en konvalescentafdelning för tillfrisknande, men ännu mera ömtåliga och ej fullt pålitliga patienter.

Källarvåningen i denna paviljong innehåller en korridor för mattransporter, nödiga värmekammare, badrum för betjäningen samt i öfrigt utrymmen för förråd, lik- och obduktionsrum samt verkstadslokaler för måleri- och snickeriarbeten. Förläggningen af sistnämnda lokaler till sjukvårdspaviljongen är naturligtvis ej fullt lämplig, men har ansetts, af ekonomiska skäl icke kunna undvikas, helst markens lutningsförhållanden medfört, att källarvåningen delvis blifvit ganska hög, och det sålunda erhållna utrymmet bort komma till praktisk användning.

Till bottenvåningen äro förlagda öfvervakningsafdelningen för oroliga och störande samt en afdelning för orenliga. Den förstnämnda innefattar *dels* en mindre upptagningsstation för nyankommande patienter med ett litet mottagningsrum, ett likaledes litet badrum samt en vaksal för fyra sängar, *dels* i en envåningsflygel inom en särskild korridor 3 enkelrum för de allra mest störande patienterna, *dels* slutligen den egentliga öfvervakningsafdelningen med två mindre salar, hvardera med 6 sängar, samt en större sal med 10 sängar jämte två enkelrum i direkt förbindelse härmed. En tre meter bred korridor är afsedd till dag- och matrum för de — i regeln antagligen fåtaliga — patienter, som å denna afdelning kunna få vistas uppe.

Afdelningen för orenliga eller för orenlighet benägna patienter innehåller 3 sofsalar, hvardera för 8 sängar, jämte 3 enkelrum, afsides belägna inom särskild korridor. I någon eller i ett par af de stora sofsalarna kan sänglägebehandling under permanent tillsyn dygnet om vid behof anordnas. En lång, 3½ meter bred korridor får tjäna till dag- och matrum.

I våningen en trappa upp ligga öfvervakningsafdelningen och konvalescentafdelningen.

Öfvervakningsafdelningen för lugna och stillsamma, som är anordnad ofvanpå den egentliga öfvervakningen för oroliga och störande, innehåller, liksom denna, 3 salar för respektive 6, 6 och 10 patienter samt 2 enkelrum äfvensom dag- och matrum liksom i bottenvåningen.

Konvalescentafdelningen innehåller analoga utrymmen med den i förutnämnda underliggande afdelning för orenliga. En af de stora salarna å denna afdelning borde utan tvifvel helst reserveras till dag- eller arbetsrum för de patienter, som skola vårdas här och som på grund af sitt sinnestillstånd äro i största hehof af och kunna antagas sätta mest värde på större trefnad och bekvämlighet. För att vinna några sofplatser och därigenom kunna nedbringa medelkostnaden för hvarje plats har det dock ansetts nödvändigt att afstå från tanken härpå, och beräknas i följd däraf antalet sofplatser här lika med det å underliggande våning.

Samtliga dessa fyra afdelningar innehålla, utom ofvan uppräknade lokaler, rum för öfersköterska, serveringskök, afdelningsförråd, badrum, slaskrum och klosett.

Att förlägga nu nämnda afdelningar i samma byggnad skulle visserligen från sjukvårdssynpunkt kunna medföra vissa olägenheter, men, med hänsyn till det stränga klimatet och äfven i någon mån af ekonomiska skäl, torde dock denna anordning kunna anses befogad och fördelaktig.

Närmast hufvudkomplexens centrum förläggas i denna paviljong expedition och bostadslägenhet för uppsyningsmannen, respektive förestånderskan, hvilka böra vara nära till hands å de afdelningar, som äro afsedda för sjukvården i trängre mening.

Våningen 2 trappor upp, således vindsvåningen, inredes till bostäder för den lägre sjukvårdsbetjäningen.

Arbetspaviljongen är afsedd för stillsamma, arbetsdugliga patienter, hvaraf flertalet — åtminstone på kvinnosidan — beräknas kunna sysselsättas inomhus. Byggnadstypen är hämtad från en vid Växjö hospital nyligen på bekostnad af Kronobergs och Blekinge läns landsting uppförd paviljong af enkel konstruktion. Den innehåller å nedre botten dag-, mat- och arbetsrum jämte kök, badrum, klosetter och förstugor.

Dag- och matrummen, med en golfyta af sammanlagdt omkring 140 kvadratmeter, skola kunna sammanslås och vid tillfälle användas till samlings- och festlokal, i följd hvaraf kostnaden för en särskild sådan lokal blifvit inbesparad. Sofrummen äro förlagda en trappa upp och äro till antalet 8, hvaraf 2 för 12 sängar hvardera, 2 för 5 sängar, 2 för 2

sängar och 2 för 1 säng. Denna våning innehåller dessutom 2 betjäningsrum, förråd, klosetter och afklädningsrum. I vindsvåningen finnas ytterligare 4 betjäningsrum.

Asylpaviljongen öfverensstämmer med motsvarande byggnader vid hospitalen i Säter och Västervik, men med den skillnaden att antalet enkelrum något ökats. Paviljongen är afsedd för opålitliga och mindre arbetsföra af båda könen och är i följd häraf vertikalt delad i två symmetriska hälfter. Bottenvåningen innehåller å hvardera sidan tvenne dagrum samt en matsal och för öfrigt de sedvanliga annexlokalerna. Sofrummen äro förlagda en och två trappor upp. I hvardera våningen å hvarje sida finnas två större salar för respektive 7 och 8 sängar samt 6 enkelrum jämte ett betjäningsrum, klosett och förråd samt korridorer, som äro afsedda till afklädnings- och toalettrum. Ytterligare utrymme för betjäningen finnes på vinden.

Å lämplig plats på sidan om hufvudkomplexen uppföras två *kolonivillor*, hvardera med plats för 24 patienter. De ansluta sig hvad planläggningen beträffar i viss mån till en vid föregående nybyggnadsförslag använd typ, ehuru här, för att om möjligt åstadkomma någon besparing, sofrummen förlagts i våningen 1 trappa upp. Bottenvåningen innehåller dag- och matrum, skötarrum samt sedvanliga annexlokaler.

Den förra kommissionen enades om att föreslå, att dessa byggnader skulle afses uteslutande för manliga patienter, dels emedan friare vårdformer för kvinnliga patienter medföra vissa lätt insedda vanskligheter, dels ock därför att med ifrågavarande vårdformer helst bör förenas arbete utomhus, hvilket naturligen vida lättare kan beredas manliga patienter än kvinnliga, särdeles vid en anstalt med så nordlig belägenhet. Härtill komme ännu en sak, nämligen att antalet manliga exspektanter under senare år städse varit afsevärdt större än antalet kvinnliga och för närvarande uppgår till omkring 1,300 mot omkring 800 kvinnliga, och detta oaktadt hela antalet platser på rikets hospital och asylor för närvarande är för män 3,314 mot 3,030 för kvinnor.

Till sjukpaviljongerna torde slutligen böra räknas två *boställshus för gifta skötare* enligt af Kungl. Maj:t fastställd normalritning och således innehållande hvardera två familjebostäder samt plats för 3 sjuka i hvarje familj. Af nyss anförda skäl skulle äfven dessa 12 platser böra reserveras för män.

Antalet platser ställde sig sålunda på följande sätt:

A. *Lika å båda könsafdelningarna.*

I sjukvårdspaviljongen	
1) å öfvervakningsafdelningen för oroliga	31 platser, hvaraf 5 i enkelrum
2) » » » » orenliga	27 » » 3 » »
3) » » » » lugna	24 » » 2 » »
Summa platser å öfvervakningsafdelningarna	82 platser, hvaraf 10 i enkelrum.
4) å konvalescentafdelningen	27 » » 3 » »
Summa platser i sjukvårdspaviljongen	109 platser, hvaraf 13 i enkelrum.
5) I arbetspaviljongen	40 » » 2 » »
6) » asylpaviljongen	42 » » 12 » »
Summa å hvardera könsafdelningen	191 platser, hvaraf 27 i enkelrum

B. *Därtill å mansafdelningen.*

7) I kolonivillorna	48 platser, hvaraf 2 i enkelrum.
8) » skötarhemmen	12 » » 4 » »
Summa å manssidan	251 platser, hvaraf 33 i enkelrum.

Utrymme fanns alltså för 251 män och 191 kvinnor = 442. Emellertid måste här, på sätt förut anmärkts, liksom vid de närmast föregående nyanläggningarna beräknas ett visst antal reservplatser för möjliggörande af de ofta nödvändiga förflyttningarna från en afdelning till en annan. På grund häraf skulle *beläggningssiffran* icke beräknas högre än till 245 å manssidan och 185 å kvinnosidan = 430.

Antalet enkelrum i förhållande till den beräknade beläggningssiffran utgör i rundt tal 13 % å manssidan och 14 % å kvinnosidan; motsvarande siffror vid Säter och Västervik äro ungefär desamma.

Utrymmet i samtliga till sjukvården hörande lokaler är beräknadt enligt samma grunder som vid nyssnämnda anstalter; dock har golfytan i vaksalarna blifvit något mindre än vanligt och i öfriga sofsalar i motsvarande grad något större. Antalet betjäningsrum och utrymmet i dem är likaledes beräknadt på enahanda sätt som i föregående förslag.

Ekonomibyggnaderna äro de vanliga: ångpannehus, inrymmande, bland annat, äfven smedja, en byggnad för kök och tvättinrättning samt bostäder för dithörande personal, en bageribyggnad samt stall och vagnshus. Särskildt verkstadshus har dock af ekonomiska skäl uteslutits. Af samma skäl har med uppförande af ladugård och svinhus ansetts kunna tills vidare anstå.

Äfven dessa sistnämnda byggnader skulle uppföras efter förut brukliga typer, ehuru utrymmet i åtskilliga af dem vederbörligen reducerats.

I köksbyggnaden har våningen en trappa upp till största delen reserverats för matsalar för betjäningen, så att äfven sjukvårdsbetjäningen kan få intaga sina måltider härstädes. Anspråken på större trefnad och ro under fritiderna i allmänhet och särskildt under måltiderna hafva nämligen alltmera stegrats bland denna del af betjäningen, och dessa anspråk synas icke vara oberättigade. En del bostadslägenheter för köksbetjäningen hafva i följd af ifrågavarande anordning förlagts till vindsvåningen, hvilket icke kan beräknas medföra någon nämnvärdt ökad kostnad.

För öfverläkaren föreslås ett särskildt boställshus af samma storlek, som förut kommit till användning.

Någon del af den manliga ekonomipersonalen kan erhålla bostad i den gamla å egendomen befintliga manbyggnaden, men dessutom erfordras bostäder för diverse handverkare, eldare med flera. Erfarenheten har visat, att numera äfven för en stor del af dessa erfordras familjebostäder, om anstalten skall kunna påräkna stadigvarande, aktningssärdade och dugliga tjänare. I följd häraf föreslogs uppförande af två boställshus af trä för ekonomibetjäningen enligt samma typ, som nyligen blifvit fastställd för skötarbostäder vid Lunds hospital och asyl, d. v. s. med 4 lägenheter om ett rum och kök i hvarje byggnad. Dessutom föreslogs en byggnad enligt den fastställda normalritningen för gifta skötare, i hvilken skall inrymmas dels ett rum och kök för en portvakt samt dels enrumslägenheter för ogifta drängar.

Anläggningskostnaderna beräknades, såsom förut nämnts, till 2,278,515 kronor, motsvarande en medelkostnad för sjukplats af 5,299 kronor.

De nya kommitterades utredning angående kostnaderna.

De nya kommitterade hafva till en början undersökt, huruvida den förut beräknade medelkostnaden för sjukplats skulle kunna nedbringas genom anstaltens uppförande från början för ett *större antal sjuka* än förut varit ifrågasatt.

I redogörelsen för det förra förslaget framhölls, att en af anledningarna till dess relativa dyrhet låge däri, att ekonomilokalerna vid en mindre anstalt nödvändigtvis få nära nog samma omfattning som vid en afsevärdt större. Vid förslaget utvidgning hafva kommitterade därför sökt göra denna så stor som ansetts möjligt utan samtidig ökning i administrations- och ekonomilokalernas utrymme, hvarvid kommitterade emellertid icke velat gå så långt, att icke en ytterligare mindre ökning af patientantalet skulle kunna ifrågakomma, såsom t. ex. genom anläggning af en s. k. upptagningsanstalt eller annan ringare utvidgning sådan som erfarenheten visat nästan öfverallt blifva önskvärd. I kostnaden för den utvidgade anläggningen deltaga ifrågavarande byggnader med 21,2 % mot 24,1 % i det förra förslaget.

Vidare har den nu föreslagna utvidgningen afsetts för patienter, hvilkas vård kräver jämförelsevis enkla byggnadsanordningar, således asylpatienter och sådana sjuka, som kunna vårdas å s. k. öppen-dörrafdelningar. Sådana patienter kunna också, säga kommitterade, med mindre svårigheter transporteras långa vägar än de akut sjuka eller eljest svårskötta, hvilka så vidt möjligt böra erhålla sin vård så nära sin hemort som möjligt.

Af byggnader för de sjuka upptog det förra förslaget, såsom ofvan angifvits, en sjukvårdspaviljong för hvarterdera könet med 109 platser, en arbetspaviljong för hvarterdera könet med 40 platser, en asylpaviljong gemensam för båda könen med 84 platser eller 42 för hvarterdera könet och slutligen 2 kolonivillor för manliga sjuka med hvardera 24 platser äfvensom 2 boställshus för gifta skötare med hvarterdera 6 platser för manliga patienter. Förslaget omfattade sålunda 251 platser för män och 191 för kvinnor, tillhoppa 442 eller med afdrag af nödiga reservplatser 430.

Med tillämpning af förberörda grunder föreslås nu följande afvikelser från detta förslag.

I stället för en uppföras två asylpaviljonger, en för hvarterdera könet. Då till följd däraf en större procent af de sjuka kommer att vårdas i asylpaviljong än enligt det förra förslaget, komma säkerligen, anmärka kommitterade, icke alla utaf dessa att höra till de djupast förslöade, som icke alls kunna sysselsättas, utan torde det blifva nödigt att räkna därmed, att en del af de här vårdade äro i någon mån arbetsföra.

Genom att förlägga matsalarna med teköken till källarvåningen erhålles i bottenvåningen utrymme icke endast för den sålunda nödiga arbetssalen utan därjämte äfven för ett infirmeri med 8 sängplatser och

för 4 enkelrum. Antalet platser i hvardera asylpaviljongen blir således 96.

I arbetspaviljongerna bibehålles det förutvarande platsantalet. Då på grund af den höjda patientsiffran på hela anstalten större utrymme för ifrågavarande arbetslokaler, å hvilka äfven sjuka från andra paviljonger komma att sysselsättas, blir behöfligt, förläggas äfven här matsalarna till källarvåningen.

Då på grund af det ökade platsantalet äfven ett större antal platser å öfvervakningsafdelningar blir behöfligt, hafva i sjukvårdspaviljongerna vidtagits några smärre ändringar, hvilka dock ej inverka på platsantalet i eller kostnaden för nämnda paviljonger. För sådant ändamål hafva särskildt de i öfre våningarna förlagda konvalescentafdelningarna apterats till öfvervakning. Ersättning för konvalescentafdelningen för kvinnor erhålles i den kolonivilla för 24 sjuka af detta kön, som slutligen ansetts böra läggas till de förut föreslagna sjukafdelningarna.

Utvidgningen består således uti en ny asylpaviljong af samma storlek som den enda förut föreslagna samt uti en s. k. kolonibyggnad för 24 kvinnliga patienter. Platsvinsten blir, reservplatser inräknade, 132. I de olika byggnaderna, hvartill fullständiga ritningar bifogats, ställer sig platsantalet på följande sätt:

Sjukvårdspaviljong	.....	109	män	+	109	kvinnor	=	218			
Arbets	»	40	»	+	40	»	=	80			
Asyl	»	96	»	+	96	»	=	192			
Kolonivillor	.....	48	»	+	24	»	=	72			
Boställshus för gift betjäning	.....	12	»	+	0	»	=	12			
		Summa			305	män	+	269	kvinnor	=	574

Då man emellertid ej torde kunna räkna med mindre än 7 reservplatser å hvardera könssidan, böra 14 platser frändragas vid fastställandet af *beläggningssiffran*, hvilken sålunda skulle blifva 560.

Beträffande till sist kostnadsberäkningarnas *förnyade granskning* hafva kommitterade till fullgörande af Kungl. Maj:ts befallning härutinnan vidtagit nedan nämnda åtgärder och kommit till det resultat, som i det följande skall omförmälas.

Sedan kommitterade utarbetat en promemoria, innefattande de tillägg och ändringar i hospitalsanläggningen, som föranleddes af nådiga brefvet den 16 april 1909 till medicinalstyrelsen angående denna fråga, och dessa ändringar i eskissritningar utförts af hofintendenten Kumlien, vände sig kommitterade till landshöfdingen Widén med begäran att han ville söka

förskaffa kommitterade uppgift beträffande vissa viktigare byggnadspriser, sådana de nu gälla i Östersund. Såsom svar härpå tillställde landshöfdingen Widén kommitterade en prislista, hvilken vitsordades vara uppsatt af de mest anlitade byggmästarna på platsen. Nedsättningen i jämförelse med tidigare lämnade prisuppgifter ansågs till en del bero på ändringar i konjunkturerna men äfven till en del därpå att tegel, sand med flera materialier kunde levereras från orten på pråm till byggnadsplatsen, hvarigenom de afsevärda hamnumgålderna i Östersund kunde undvikas. Till jämförelse härmed hade kommitterade äfven till sitt förfogande den af Vännäs-kommitterade meddelade prislistan med flera på de skilda orter, som för valet af byggnadsplats besökts, samlade uppgifter.

De af Kungl. Maj:ts befallningshafvande uppgifna enhetsprisen, jämförda med de år 1907 beräknade, framgå af följande sammanställning, i hvilken jag äfven upptagit motsvarande siffror för hospitalen i Säter och Västervik och de af Vännäs-kommitterade uppgifna material- och arbetsprisen i Vännäs.

	Säter.		Västervik.		Östersund.		Vännäs.			
	1904.		1905.		1907.		1909.			
Kbm. Jordschaktning.....	1	20	2	—	1	60	1	35	1	—
» Grund i kallmur.....	7	—	10	—	13	—	11	—	8	—
» Grund i bruk.....	9	—	12	—	14	—	12	—	10	—
Kvm. Sockel af sprängd sten med fogstrykning...	12	—	16	—	20	—	15	—	13	50
1 m. Trappsteg af grofhuggen granit.....	12	—	15	—	22	—	16	—	10	—
» » af hyflad kalksten.....	7	—	8	—	8	—	8	—	8	—
Kvm. Förstuguplaner af kalksten.....	7	50	9	—	14	—	10	—	8	—
» Hvalf af beton med plan undersida.....	4	50	4	—	5	25	4	—	4	25
» Golf af Viktoriaplattor med inslipning.....	12	—	8	—	12	—	10	—	12	—
» Golf af cement med underfyllning.....	2	50	2	60	3	75	3	25	2	25
1,000 st. Murtegel 3×6×12 tum.....	66	—	70	—	90	—	78	—	90	—
Kvm. invändig puts med kalkbruk.....	—	90	—	90	1	—	—	90	—	75
» Börning och putsning å grund.....	1	40	1	40	1	30	1	25	1	10
» Slamning å tegelmur.....	—	35	—	35	—	60	—	35	—	40
1 m. 15×17,5 cm. sparrar.....	—	75	—	75	—	70	—	70	—	70
» 15×15 » do.....	—	50	—	55	—	60	—	60	—	65
Kvm. Yttertakpanel af 2,5 cm. bräder.....	1	20	1	10	1	30	1	25	1	—
» Golf af 3,7 cm. halfren plank.....	2	40	3	50	3	75	2	75	2	—
Luft 1,20×2,40 m. Fönsterkarm med ytter- och innanbågar, vanligt B-glas samt vanliga beslag	40	—	48	—	60	—	45	—	38	—
» 1,20×2,40 m. Fyllningskarm med pardörr, foder och beslag.....	45	—	32	—	55	—	45	—	35	—
» 0,90×2,10 m. Fyllningskarm med enkeldörr, foder och beslag.....	33	—	25	—	41	—	35	—	22	—
» 0,90×2,10 m. slät karm med enkeldörr, fo- der och beslag.....	25	—	21	—	26	—	24	—	20	—
1 m. Fotsockel med uppslagning.....	—	50	—	50	—	60	—	50	—	25
Kilo Järnbalkar med inläggning och strykning..	—	12	—	13	—	18	—	15	—	19
Kvm. Plåttäckning å yttertak med 2 ggr stryk- ning.....	2	40	2	20	2	50	2	50	2	40
» Målning å snickeri 3 ggr.....	1	10	1	10	1	30	1	15	—	85

Prisuppgifter sådana som dessa böra helt visst, anmärka kommitterade, begagnas med stor försiktighet, då deras upphofsmän icke kunna antagas hafva närmare kännedom om det i många afseenden solidare byggnadssätt, som kräfvés för hospitalsbyggnader gent emot vanliga husbyggnader och som plägar finna sitt uttryck i de arbetsbeskrifningar, hvilka alltid föreläggas spekulanter vid arbetenas utbudande på entreprenad. Då kommitterade emellertid på grund af Riksdagens uttalande i frågan och Kungl. Maj:ts befallning till medicinalstyrelsen ansett sig böra i möjligaste mätto taga hänsyn till de lägre prisen, hafva kommitterade velat uttala sin farhåga för att kostnadsberäkningen måhända blifvit något för knapp.

Med användande af berörda material- och arbetspriser har hofintendenten Kumlien omräknat kostnadsförslaget af år 1907 och därvid kommit till en summa, som för själfva byggnaderna med 166,780 kronor understiger den förra beräkningen. Men som därjämte måst göras en omarbetning af sjuk- och arbetspaviljongerna samt en ny asylpaviljong och en koloniefdelning för kvinnor tillkommit, hvarjämte de underjordiska kanalerna till följd häraf fått större utsträckning, hafva de egentliga byggnadskostnaderna beräknats till 1,804,035 kronor mot 1,746,315 kronor i det förra, mindre omfattande förslaget.

För värmeledningen i den utvidgade anläggningen har ingenjör H. Theorell gjort ny beräkning, enligt hvilken slutsumman af år 1907, 160,000 kronor, icke behöft ökas med mera än 10,000 kronor till 170,000 kronor. Detta resultat har vunnits genom användning af det äfven beträffande anläggningskostnaden något fördelaktigare nyare systemet med snabbcirkulerande varmvatten, hvarom numera vunnits så stor erfarenhet, att kommitterade icke tvekat att föreslå detsamma för detta hospital, liksom det förut föreslagits för Vadstena hospital.

Vidkommande elektrisk belysningsanläggning har ännu förmånligare resultat vunnits. Någon reduktion af belysningen har visserligen icke ansetts kunna ske, och ytterligare två nya byggnader måste belysas. Men däremot har en ändring gjorts i följande hänseende. Vid den föregående kostnadsberäkningen antogs med den då jämförelsevis ringa erfarenheten af metalltrådlampor, att sådana endast delvis skulle komma till användning. Men sedan nu vidsträcktare erfarenhet vunnits om dessa lampor, speciellt tantallamporna, hafva kommitterade enligt förslag af ingenjören Carl A. Rossander nu beräknat, att anstalten i dess helhet skall betjänas med metalltrådlampor, och härigenom har, enligt beräkning af ingenjören Rossander, kostnaden kunnat nedbringas från 135,000 till 118,000 kronor, oaktadt den betydliga utvidgningen af anläggningen.

Granskningen af vatten- och afloppsledningsförslaget har ledt till en beräknad totalkostnad af 161,600 kronor (förut 150,000), beträffande hvilken granskning kommitterade hänvisat till ett yttrande af löjtnanten vid väg- och vattenbyggnadskåren Carl J. Insulander.

Köks- och tvättapparater samt bakugnar upptagas i kostnadsberäkningen till samma belopp som i förslaget af 1907.

Det nya kostnadsförslaget, jämfördt med det förra, får sålunda följande utseende:

1:o) Sjukhusbyggnader.

<i>För män.</i>	1909. Kronor.	1907. Kronor.
1 sjukvårdspaviljong	241,000: —	274,000: —
1 asylpaviljong	186,000: —	
1 arbetspaviljong ...	107,000: —	115,000: —
2 kolonibygggnader.	95,000: —	106,000: —
2 bostadshus för vårdare med 6 patienter	41,000: —	43,600: —
1 uthusbyggnad för d:o	1,900: —	2,000: —
	671,900: —	540,600: —
<i>För kvinnor.</i>		
1 sjukvårdspaviljong	241,000: —	274,000: —
1 asylpaviljong	186,000: —	
1 arbetspaviljong ...	107,000: —	115,000: —
1 kolonibygggnad ...	38,500: —	389,000: —
	572,500: —	
<i>Gemensam byggnad för män och kvinnor</i>		208,000: —

2:o) Administrationsbyggnader.

1 administrationsbyggnad	142,000: —	158,000: —
1 ekonomibygggnad.	161,000: —	180,000: —
1 ångpannebyggnad	52,700: —	58,500: —
1 bageribygggnad	30,200: —	34,000: —
1 öfverläkarbostad ...	40,600: —	43,500: —
1 stallbyggnad med vagnbod	7,500: —	7,500: —
Transport	434,000: —	481,500: —
	1,244,400: —	1,137,600: —

	1909.		1907.	
	Kronor.		Kronor.	
Transport	434,000: —	1,244,400: —	481,500: —	1,137,600: —
2 boställshus för yttre betjäning	41,400: —		44,000: —	
1 uthusbyggnad för d:o	1,800: —		1,900: —	
1 portvaktsbyggnad m. m.	20,700: —		22,000: —	
1 uthusbyggnad för betjäning	950: —		950: —	
Sammanbindningsgångar och yttre rörkanaler	60,785: —	559,635: —	58,365: —	608,715: —

3:o) **Ledningar för vatten och aflopp samt värme, klosetter och belysning jämte inredning.**

Värmeledningenligt ingenjören H. Theorells förslag	170,000: —		160,000: —	
Kall- och varmvattenledningar, afloppsledningar samt inre ledningar	161,600: —		150,000: —	
Elektrisk belysning och arbetsöfverföringsanläggning	118,000: —		135,000: —	
Köks- och tvättapparater	52,200: —		52,200: —	
Bakugnar	10,000: —	511,800: —	10,000: —	507,200: —

4:o) **Planering, vägar och stängsel.**

Schaktning, planering och väganläggning	20,000: —		10,000: —	
Transport	20,000: —	2,315,835: —	10,000: —	2,253,515: —

	1909.		1907.	
	Kronor.		Kronor.	
Transport	20,000: —	2,315,835: —	10,000: —	2,253,515: —
Promenadgårdar, soltält och kolgård samt stängsel	15,000: —	35,000: —	15,000: —	25,000: —
Summa kronor	2,350,835: —		2,278,515: —	

Då platsantalet beräknats till 560, skulle således medelkostnaden för sjukplats blifva 4,197 kronor mot 5,299 kronor enligt det förra förslaget, således en minskning af omkring 1,100 kronor för sängplats.

*Medicinal-
styrelsens
framställning.*

I underdånig skrifvelse den 31 december 1909 har medicinalstyrelsen, med öfverlämnande af kommitterades betänkande med tillhörande handlingar och ritningar, hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå Riksdagen besluta att för anläggande af ifrågavarande hospital i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de af kommitterade uppgjorda ritningar bevilja ett anslag af 2,350,835 kronor samt däraf på extra stat för år 1911 anvisa 200,000 kronor.

*Öfverinten-
dentsämbetets
utlåtande.*

På grund af nådig remiss har öfverintendentensämbetet den 1 februari 1910 afgifvit underdånigt utlåtande i ärendet och därvid förklarat sig icke hafva funnit skäl till anmärkning mot de nu till granskning föreliggande ritningarna.

Hvad åter de framlagda kostnadsberäkningarna angår, har ämbetet, för såvidt tiden medgifvit en mera ingående granskning, väl funnit de förekommande massberäkningarna vara på ett tillfredsställande sätt utförda, men för sin del ansett, att de däri angifna à-prisen äro anmärkningsvärdt låga, särskildt i förhållande till de pris, som angåfvos uti det tidigare förslaget till hospitalsanläggningen i fråga, hvadan ämbetet anser en höjning härutinnan vara tillrådlig. Då emellertid sagda pris grunda sig på uppgifter från fackmän å orten, faller det sig, anmärker ämbetet, svårt att angifva några vissa höjningar, men gifvetvis synes det ämbetet, att exempelvis prisen å »betonhvalf öfver källarvåningen» och på »järnbalkar med strykning och inläggning i betonghvalf» m. m. äro så låga, att arbetena näppeligen kunna för dem nöjaktigt utföras.

Vidare är, enligt hvad ämbetet anför, att märka att, under det att poster- na för oförutsedda utgifter, arkitekt- och kontrollantarfvoden samt omkostnader för diverse ställningar, instrumentalier och rengöringar m. m. i allmänhet pläga beräknas uppgå till 10 % af själfva byggnadskostnaden och förty

i förevarande fall skulle belöpa sig till 171,410 kronor, dessa poster enligt hithörande beräkningar belöpa sig till sammanlagdt allenast 92,354 kronor 10 öre eller till blott omkring 5,4 % af förberörda kostnad. Här finner öfverintendentsämbetet, särskildt med hänsyn till de ofvannämnda låga å-prisen, en förhöjning af i rundt tal 80,000 kronor absolut nödig.

Slutligen erinrar ämbetet, att ämbetet i det underdåniga utlåtande, ämbetet den 25 februari 1908 afgaf rörande tidigare förslag i ämnet, förklarar sig anse, att för »schaktning, planering och väganläggningar» borde upptagas ett belopp af 30,000 kronor för att dessa arbeten skulle kunna utföras på tillfredsställande sätt. Då i de nu till ompröfning företedda beräkningarna för nyssberörda ändamål intagits en post af endast 20,000 kronor, anser ämbetet denna böra ökas med 10,000 kronor. På grund häraf och med hänsyn till hvad ämbetet i öfrigt anfört bör den begärda anslagssumman enligt ämbetets mening höjas med sammanlagdt 90,000 kronor.

Hvad till en början angår platsen för det nya hospitalet för öfre Norrland, torde den af den först tillsatta kommissionen gjorda jämförelsen hafva ådagalagt Frösöns företråde framför Umeå. Efter den förnyade utredning, som nu föreligger, lär man också kunna utgå därifrån, att af de ifrågasatta platserna icke några andra böra komma under närmare öfvervägande än Frösön och Vännäs förra lägerplats.

*Departements-
chefens
yttrande.*

Alla de på hospitalsväsendets område sakkunniga hafva emellertid bestämdt förordat den förra platsen, hvilken också i de flesta hänseenden synes vara den senare öfverlägsen. Såsom särskildt framträdande fördelar tillåter jag mig påpeka Frösöns goda geografiska läge i förhållande till de delar af riket, hvilkas behof af vårdplatser för sinnessjuka nu skulle tillgodoses, och den tilltänkta byggnadsplatsens belägenhet, som är jämförelsevis isolerad på samma gång den kan komma i åtnjutande af de fördelar, som äro förenade med närheten till en residensstad. Platsens naturskönhet och områdets beskaffenhet med hänsyn till befintlig skog och odlad jord äro också omständigheter, som tala för hospitalets förläggande till Frösön. Därjämte torde driftkostnaderna för ett hospital blifva, om ej lägre så i hvarje fall ej högre å Frösön än vid Vännäs.

Den kommission, som nu senast haft frågan under behandling, har såsom enda företrädet hos Vännäs lägerplats angifvit den vinst, som skulle kunna uppstå därigenom att en del förutvarande byggnader skulle efter vidtagna förändringar kunna användas för hospitalets behof i stället för helt och hållet nya hus. Då kommissionen emellertid icke beräknat storleken af den eventuella besparingen, har, på min anmodan,

kommissionens ordförande, generaldirektören Linroth, efter samarbete med hofintendenten Kumlien och öfverinspektören för sinnessjukvården i riket Petrén, uppgjort en approximativ beräkning öfver det inflytande, förutvarande byggnader på de ifrågasatta platserna eller af läget betingade byggnadsarbeten kunna, med bibehållande i öfrigt af anläggningens plan och anordning, utöfva på byggnadskostnaderna.

Denna beräknings resultat har sammanfattats i följande promemoria:

»1. *Arbetspaviljongen för kvinnliga patienter.* Den s. k. officersmännen å Vännäs läger kan enligt kommissionens uppgift för en kostnad af 9,500 kronor ändras till arbetssalar (för kvinnor). De delar af den föreslagna arbetspaviljongen, som äro afsedda till arbetssalar, blefve då obehöfliga för detta ändamål. Dessa utrymmen kunde därför användas till sjukrum, och paviljongen skulle då komma att rymma 14 patienter utöfver afsedda 40, eller ock kunde hela byggnaden minskas, hvilket dock förutsätter ny ritning. Paviljongen kostar enligt kostnadsförslaget 107,000 kronor eller för hvar och en af 54 sjuka ungefär 2,000 kronor. Vinsten blefve då $14 \times 2,000 = 28,000$ kronor, hvilken summa dock bör minskas med reparations- och ändringskostnaden för mässbyggnaden, 9,500 kronor, hvadan nettobesparingen skulle blifva 18,500 kronor.

2. *Öfverläkarbostad.* För en ny sådan bostad har beräknats 40,600 kronor. Stabsbyggnaden å Vännäs läger kan jämlikt kommissionens uppgift för en kostnad af 16,500 kronor ändras till öfverläkarbostad. Skillnaden, 24,100 kronor, blefve således besparad.

3. *Bostäder för ekonomibetjäning.* Förslaget upptager för detta ändamål två byggnader, som beräknats kosta 41,400 kronor. I stället för endera af dessa byggnader kunde sjukhuset vid Vännäs begagnas. Hälften af förestående summa, 20,700 kronor, kunde således besparas, men sjukhusets reparation och ändring kostar 9,800 kronor, så att nettobesparingen blefve 10,900 kronor.

4. *Stall och vagnshus* ingå i förslaget med 7,500 kronor, hvaraf 1,500 kronor komma på vagnshuset. Stallets byggande för 6,000 kronor skulle vid Vännäs kunna undvikas, om det på lägerplatsen redan befintliga stallet iståndsattes för 2,000 kronor. Härigenom vunnas en besparing af 4,000 kronor.

5. *Trädgårdsmästar- eller rättarbostad m. m.* Härtill har man tänkt använda vid Östersund nuvarande arrendatorns bostad, vid Vännäs arrest- och förvaltarbyggnaden, som dock måhända skall flyttas till Umeå. Den senares iståndsättande för det nya ändamålet skulle kosta 7,000 kronor, den förras åter endast halfva summan, som dock icke upptagits i kost-

nadsförslaget, då man beräknat, att en blifvande byggnadsentreprenör skulle utföra arbetet, mot det att han tillätes för sitt folk begagna huset under byggnadstiden. Vid Vännäs skulle således tillkomma 3,500 kronor.

6. *Vatten- och afloppsledningar* hafva af samma fackman beräknats till 161,600 kronor i Östersund och 172,000 (möjligen, men ej sannolikt 166,000) kronor i Vännäs, där således skulle uppstå en merkostnad af 10,400 kronor.

7. *Inhägnaden* har förut af kommissionen angifvits såsom minst 10,000 kronor dyrare i Vännäs, en merkostnad, som dock efter all sannolikhet skulle komma att ej obetydligt öfverskridas.

8. En *magasinsbyggnad* vid Vännäs kunde blifva till gagn för ett hospital. I förslaget har emellertid ingen särskild kostnad beräknats för förvaringsrum, emedan man därtill skulle använda sjukhusbyggnadens stora vindar samt källarutrymmen i en af paviljongerna. Dessa kunna gifvetvis icke uteslutas, hvarför ingen besparing på grund af magasinets tillvaro skulle ernås.

9. *Ersättningen* till arrendatorn vid Öhnet har kommissionen ansett motvägas af odlingskostnaden m. m. vid Vännäs, hvadan icke heller dessa utgifter inverka på jämförelsen.»

Sammanfattas ofvan upptagna summor, skulle de på följande sätt minska eller öka byggnadskostnaderna, om hospitalet förlades till Vännäs:

	minskning	ökning
1) för arbetspaviljong för kvinnor	kr. 18,500: —	—
2) » öfverläkarbostad	» 24,100: —	—
3) » bostäder för ekonomibetjäning	» 10,900: —	—
4) » stall	» 4,000: —	—
5) » trädgårdsmästar- eller rättarbostad	» —	3,500: —
6) » vatten- och afloppsledningar	» —	10,400: —
7) » inhägnaden	» —	10,000: —
	summa kr. 57,500: —	23,900: —
Fråndrages ökningen	» 23,900: —	
blifver nettobesparingen	kr. 33,600: —	

I detta sammanhang torde böra erinras, hurusom Vännäs-kommitterade själfva i sina prisuppgifter angifvit kostnaden där för det viktigaste byggnadsämnet, tegel, till 90 kronor för 1,000 stycken (inmurade),

under det att motsvarande pris från Östersund numera bestämdt uppgifves vara 78 kronor. Då hofintendenten Kumlien för hela anläggningen beräknat en åtgång af 4,720,000 murtegel, skulle skillnaden till Östersunds förmån uppgå till 56,640 kronor, således en vinst vida större än den här ofvan angifna förlusten.

Å andra sidan hafva grundprisen för vissa andra materialier och arbeten uppgifvits vara lägre i Vännäs än i Östersund, hvadan någon tillförlitlig jämförelse härutinnan icke nu torde kunna uppdragas. För öfrigt lära fullt exakta siffror hvarken i ena eller andra hänseendet kunna erhållas utan entreprenadanbud. Af allt att döma kan emellertid skillnaden i byggnadskostnaderna på de båda platserna icke blifva af den betydighet, att vid en så omfattande anläggning som den ifrågasvarande hänsynen härtill bör få inverka på valet af förläggningsorten, helst flera uppenbara och viktiga företräden bestämdt tala för den ena af de ifrågasatta platserna.

Jag anser mig därför böra ansluta mig till kommissionens, af medicinalstyrelsen biträdda förslag att förlägga det nya hospitalet till Frösön invid Östersund.

Det för fjolårets riksdag framlagda förslaget afsåg, såsom förut omnämnts, uppförande af en anstalt för 430 patienter; och beräknades kostnaden af den för ändamålet tillsatta kommissionen till 2,278,515 kronor, motsvarande en kostnad för sjukplats af 5,299 kronor. Enligt det nu utarbetade förslaget skulle anstalten utökas med ytterligare en asylpaviljong jämte en kolonivilla, hvarjämte vissa förändrade anordningar vidtagits, så att plats skulle kunna beredas för ytterligare 130 patienter och hela antalet sjukplatser således uppgå till 560. Då det, såsom redan förra året framhölls, gifvetvis, relativt taget, ställer sig betydligt billigare med hänsyn till såväl byggnads- som driftkostnad att anlägga en anstalt för ett större antal platser än för ett mindre och behovet af vårdplatser i alla händelser efter fullbordande af ifrågasvarande anstalt icke ens närmelsevis är fyllt, synes mig det vara till gifven fördel, om anstalten uppföres med den storlek, som medicinalstyrelsen nu tänkt sig.

Byggnadskostnaden har trots den betydande utvidgningen nu icke beräknats till högre belopp än 2,350,835 kronor, hvadan medelkostnaden för sjukplats således skulle belöpa sig till 4,197 kronor. Detta är visserligen högre än motsvarande kostnad vid de åren 1905 och 1906 beslutade, för 800 patienter afsedda hospitalen i Säter och Västervik, respektive 3,178 kronor och 3,458 kronor, men å andra sidan omkring 1,100 kronor lägre än den år 1907 beräknade kostnaden för sjukplats vid det då planerade Öster-

sundshospitalet. Öfverintendentsämbetet anser emellertid, såsom jag förut nämnt, för sin del, att anläggningen icke skall kunna utföras ens för de sålunda beräknade kostnaderna, och har därför föreslagit en höjning af anslagssumman med 90,000 kronor, däraf 80,000 kronor för de poster, som afse oförutsedda utgifter, arkitekt- och kontrollantarfvoden samt omkostnader för diverse ställningar, instrumentalier och rengöringar m. m., samt 10,000 kronor för schaktning, planering och väganläggningar. Med hänsyn till öfverintendentsämbetets bestämda uttalande anser jag mig icke kunna underlåta att föreslå en höjning af anslaget med förstnämnda belopp. Däremot synas kostnaderna för schaktning, planering och vägar kunna upptagas till det af kommitterade antagna belopp, då deras beräkningar grunda sig på detaljerade undersökningar på platsen och prisuppgifter från orten.

Jämväl af annan anledning läser anslaget behöfva något höjas. För hospitalets anläggning skulle nämligen tagas i anspråk det s. k. hemskiftet af det staten tillhöriga förra majorsbostället ⁸/₁₃ mantal Öhnet nr 1 jämte ²/₁₃ mantal Mjälle nr 3 i Frösö socken, hvilket boställe är för tiden till den 14 mars 1915 utarrenderadt. Då genom ifrågavarande skiftes fränskiljande egendomen icke längre kan såsom jordbruk bedrivas, har, på sätt närmare utvecklats i mitt yttrande till statsrådsprotokollet, då ärendet förra gången låg före, uppgörelse träffats med vederbörande arrendator om egendomens afträdande i dess helhet mot ett ersättningsbelopp af 2,000 kronor för hvart och ett af de återstående arrendeåren. Då egendomen icke behöfver för hospitalsanläggningen tagas i anspråk förr än tidigast den 14 mars 1911, skulle således till arrendatorn utbetalas ett belopp af högst 8,000 kronor.

Den beräknade kostnaden för hospitalsanläggningen, 2,350,835 kronor, torde sålunda böra ökas med dels 80,000 kronor dels ock 8,000 kronor och sålunda upptagas till i rundt tal 2,440,000 kronor.

Slutligen torde jag få omnämna, att innehafvaren af ett å egendomen beläget torp, Öhnebergstorpet, läser böra beredas någon ersättning för afträdandet af den bruks- och nyttjanderätt till torpet, som han om också icke med laga grund dock i god tro förvärfvat. Då emellertid den ersättning, som i förevarande fall kan komma att utgå, endast uppgår till ett jämförelsevis obetydligt belopp, synes särskild hänsyn därtill icke behöfva tagas vid kostnadsberäkningen.

Det för år 1911 erforderliga anslaget torde kunna upptagas till 150,000 kronor.

På grund af hvad jag sålunda anført får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå Riksdagen

dels att för uppförande af ett nytt hospital å Frösön invid Östersund å det till statsverket indragna majorsbostället $\frac{8}{13}$ mantal Öhnet nr 1 jämte $\frac{2}{13}$ mantal Mjälle nr 3 bevilja ett anslag af 2,440,000 kronor och däraf på extra stat för år 1911 anvisa 150,000 kronor;

dels ock medgifva, att hemskiftet till förenämnda majorsboställe må från den 14 mars 1911 upplåtas till nämnda hospital för att för dess räkning disponeras.

Till denna departementschefens, af statsrådets öfriga ledamöter biträdda hemställan tacktes Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall; och skulle proposition af den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, aflåtas till Riksdagen.

Ur protokollet:

F. W. O. Leuhusen.